

Mauritius
von Reichs-Abth. von

1746.

H. us. 3. num. 29.

ERICI MAVRITII
ICTI TVBINGENSIS

DE

IMPERII
RECESSIBVS

Bon

Reichs = Abschieden

DISSERTATIO IVRIS PVBLICI

HR 1399

EDITIO NOVA

LIPSIÆ,
APVD IO. CHRISTIAN. LANGENHEMIVM.
M DCC XLVI.

50. 1710. 5. 1711

REGI MAJESTATI

ICHI TIBI

DE

IMPERII

RECESSIBVS

III

1710. 5. 1711

DISCRETIO IVRIS PVLII

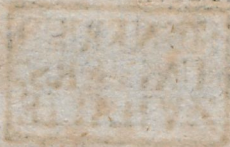

EDITIO NOVA

LITTEAE

REGI MAJESTATI

RECESSIBVS

PRAEFATIO.

um animum induxissim, ante discessum ex Academia hac, de Materia quadam Iuris Publici cum Commilitonibus publice differere, commodum in mentem venit, in Imperio nostro, imprimis fas esse, quid sint, qui vulgo vocantur Recessus, nostris Reichs-Abscheid, recte compertum habere. Si enim in Republica praecipua Pra-

Eticae Philosophiae illa est consideratio, quae circa Iura Maiestatis versatur, inter quae eminet illa, quae est circa leges potestas; facile patet non leue esse operae pretium, de his, utpote, quae cum Legibus in comitiis latis idem sunt, disquirere. Quamuis autem non nisi pauca huius materiae attingant singuli Iuris Publici Scriptores, non tamen quenquam temere id in argumentum trahere posse autumo, quasi quidquam ideo decedat dignitati eius, quod addere potius aliquid videtur, recte rem perpendentium Iudicio. A vobis autem Lectores Beneuoli, tanto promptiorem mihi promitto veniam, si non omnia ubique acu tetigisse in re minus haecenus explicata visus fuero.

THE-

T H E S I S I.

Germanos antiquissimis temporibus, cum Galliae, Britanniae, Hispaniae, ac Illyrici primis habitatoribus, originem, gentem, linguam celticam, Graecis ita appellatam, communia habuisse, post eruditissimam Philippi Cluveri operam, in Germaniae Antiquae descriptione *lib. 1. cap. 5. et seqq. nonnullis*, nemo temere dubitat. At communes, quamuis vni, in tot tamen amplissima spatia diuisae Genti, Conuentus, vel Comitiorum Decreta, nemo antiquorum tribuit. Inde Celtae diuersis paulatim nominibus distingui coepere, ac inter eos, quos recentiori, ac paulo ante Taciti aetatem nato nomine, Germanos dicimus, multis seculis ante, (obseruante eodem Cluerio) Theutisci appellati sunt. Suos illi deinceps, a reliquis diuersas, vt ditiones, ita linguam, Principes, Respublicas fuisse, satis consensu autorum liquet. Nec vel sic tamen omnes Germani vnus Imperii vinculo coniuncti vixere, diuisi enim et ipsi iterum, in populos plurimos, Tacito ex antiquis, ex recentioribus Cluerio exacte commemoratos, tot fere Respublicas, quot populos diuersos habuere. Singulis sui quidam conuentus, concilia appellat Tacitus, *libro de Moribus Germanorum*, fuere. Nec ea vnus generis. *De minoribus*, inquit, *rebus, principes consultant, de maioribus omnes, ita tamen, vt ea quoque quorum penes plebem arbitrium est, apud Principes praetraftentur.* Ita enim legimus ex Hugonis Grotii correctione vbi vulgati libri habent pertractentur, quod sensum congruum non exprimit. Vniuersorum ergo aliqua fuerunt; totius populi, Principum et Seniorum reliqua. Non est vero dubium, excepisse hos conuentus,

Decreta quaedam, consensu illorum, qui partem eorum faciebant, probata, quae hodie, ex mutua illa conventionione, *Recessus*, barbaro vocabulo appellamus. *Quin* commemorat etiam Tacitus, quid in illis ageretur, ac definiretur. Inter plura alia, quae ibi legi possunt; *Eliguntur*, ait, *in iisdem conciliis et Principes, qui iura per pagos vicosque reddant*. Sed particularia illa gentis alicuius inter Germanos, non Germanorum omnium conventus et Comitiorum Decreta fuisse, satis patet. Ut inde quidem ad Originem vel Comitiorum nostrorum universalium, vel *Recessuum Imperii* concludere, vix integrum sit.

§. II.

Melchior Goldastus Haimensfeldius, in *praefatione*, quam praemisit tomo tertio Imperatorum, Augustorum, Caesarum ac Regum S. Imperii Romano Theutonici *Recessuum, Constitutionum, etc. ad Iacobum Angliae Regem*, agnoscit quidem Germanicas gentes sub nullo certo, aut publico Imperio, in nationes diuisas, quasque suis moribus et consuetudinibus, sua libertate, sub Regum (vt vocat) singulorum ditione vixisse. Caeterum belli tempestate ingruente, aut necessitate aliqua exigente, cunctos Reges atque Principes de Republica deliberaturos indictis Comitibus concurrere solitos in commune consulentes, quid opus facto foret, ac ibi, communibus Regum ac populorum suffragiis, Imperatorem creari solitum, autumat. Ita a Germanis et Gallis, tempore Iulii Caesaris, Ariouistum electum Imperatorem contra Romanos, ita Augusti aeuo Harminio Cheruscoorum Regi Imperium collatum, atque ita Alaricum, Redagufum, Gothos, Godegisilum Vandalorum Attilam Hunnorum Reges communi in Comitibus Generalibus Germanorum, saepe etiam accedentium aliorum

rum

tum populorum consensu electos, ac cum summa potestate rei militare praefectos, fuisse. Sed fallitur vir doctus, et quod a Germanis omnibus electos putat Duces, qui nonnullarum solum nationum consensu Principes ipsorum erant: et quod in Comitibus vniuersalibus factum putat, quod in particularibus solum illarum nationum, vel nonnullarum, Imperio, aut foedere iunctarum, conuentibus. Quod si probasset etiam, conuenisse illo rerum statu ex Germaniae populis omnibus, ad hos conuentus, selectos, id non ex vi communis Imperii, aut necessitatis alicuius factum; sed arbitrii et libertatis merae fuisset, ac foederatorum conuentus aliquis potius, quam Imperii vnus comitia, ac quae concludere placuisset, foedus vicinarum et lingua communi iunctarum nationum vnus gentis, non Recessus Imperii, iure meritoque appellari potuissent.

§. III.

Cæterum, Francis deinceps paulatim inter Germanicas gentes, caput prae reliquis efferentibus, propius non nihil perueniri posse videtur ad conuentus, qui speciem Comitiorum vniuersalium referunt, adeoque quod inde consequens, originem Recessuum Imperii Germanici. Infederant illi iam pridem, ac florentibus adhuc Romanorum rebus, eximiam Germaniae partem, quae hodieque Franconiae nomine venit, a Boiohemo vsque Thuringorum saltum, in Saxoniam vsque inferiorem patentem: quibus deinceps etiam accessione Chamauorum, Bructarorum, et Ampsiuariorum, additi incolae prouinciarum a Ducatu Bergensi in Wurtembergensem vsque; tum victis Alemannis Sueuia, Heluetia, Bauaria, ac superatis Hermenfrido Thuringiae ac deinceps Ratbodo Frisiae Rege, Thuringia quoque et Frisia accessit, Sed

et,

et, quae Burgundiones et Gothi in Gallia occuparant, iis mox paruerunt. Cum ergo vnus Imperio hae ditiones omnes continerentur, ac vnā adeo ciuitatem, vel Rempublicam constituerent, non dubium, nationes, quae eo continebantur, Germanicas, publicos etiam ex more gentis habuisse conuentus. Quin imo diserte id factum ait, et modum etiam qualem acceperat ex Adelhardi Caroli Magni agnati et Consiliarii libello de ordine palatii describit Hincmarus Archiepiscopus Rhemensis ad Franciae Episcopos, Epist. 3. cap. 29. *Consuetudo, (scribit) tunc temporis trita erat, vt non saepius, sed bis in anno placita duo tenerentur. Vnum quando ordinabatur status totius Regni ad anni vertentis spatium: quod ordinatum, nullus euentus rerum, nisi summa necessitas, quae similiter toti Regno incumberebat, mutabat. In quo placito generalitas vniuersorum Maiorum, tam Clericorum, quam Laicorum conueniebat. Seniores propter consilium ordinandum: Minores propter idem consilium suspiciendum et interdum pariter tractandum, et non ex potestate, sed ex proprio mentis intellectu vel sententia confirmandum.* Sigebertus Gemblacensis Monachus, qui seculo 12. vixit, iam ad annum 662. Chronici, adeo obseruatum etiam statum Comitiorum huiusmodi tempus monet, vt cum reliqua (vt ipse putat,) deficerent a veterum institutis in Regno Francico hoc duraret tamen. *Abhinc, ait, Francorum Regibus a solita fortitudine, et scientia degenerantibus Regni potentia disponebatur per Maiores Domus, Regibus solo nomine regnantibus, quibus moris erat principari quidem secundum genus, et nihil agere vel disponere, quam irrationabiliter, edere et bibere domique morari, et Kalendis Maii praesidere coram tota gente, et salutare et salu-*
tari

tari obsequia et dona accipere et rependere, et sic secum vsque ad alium Maium permanere. Confer obseruata in eam rem a viris longe doctissimis et harum rerum peritissimis, Hermanno Conringio dissert. *de Germanici Imperii Ciuibus*, et Lehmanno in *Spirensi Chronico lib. 2. cap. 37.* Sequuntur autem Comiticia necessario Decreta Comitiorum. Extant eorum quaedam in Bibliotheca Cardinalis Mazarini Manuscripta. Sed et illorum nonnulla illius aetatis exhibet Goldastus *tom. 3. collectionis Constitut. Imperialium* vbi p. 117. legitur, *Recessus siue capitulare Comitiorum Ratisponensium a Carolomanno primo Francorum Principe regnante Childerico II. celebratorum*, vt habet inscriptio: cuius tamen fidem minime praestamus, imprimis cum Cardinalem Cusanum Decretum hoc tribuere Carolo Magno sciamus, et non statuum omnium, sed Episcoporum saltem nonnullorum in iis sit mentio. Exhibet insuper *Decretum Comitiorum Lifinensium*, eodem Carolomanno rerum potiente, et *Recessus siue Capitulare Comitiorum Metensium a Pipino Francorum Rege anno 755. celebratorum.*

§. IV.

Neque tamen vel haec Comiticia vniuersae Germaniae Comiticia, neque Decreta eorum Recessus Imperii Germanici vniuersi dici posse existimamus, quod illa quidem aetate Saxones, ac qui eo nomine continebantur Ostphali, Westphali, et Angriuarii ac Pannonia superior Francico nondum cessissent Imperio. *Saxonia autem non modica est Germaniae pars, et ad eam, quae Francis incolitur latitudine dupla putatur, cum longitudine possit esse consimilis, vt ipse Eginhardus Cancellarius Caroli Magni Imper. in vita eius memoriae prodidit.* Partis ergo Germanorum Decreta haec erant non Vniuersales Recessus Imperii totius Germani-

manici. At Saxonibus, et Pannonia, ac quidquid restabat Germanici nominis, felicibus armis Caroli Magni in vnum Corpus Francici Imperii collectis, sub vno iam Imperatore et Rege Germania viuere coepit. Eginhardus, non ante desuisse a cruentissimo bello cum Francis Saxones commemorat, quam proponita a Rege conditione inter alia, *ut Francis adunati vnus cum eis populus efficerentur.* Autor Anonymus, qui carmine descripsit Caroli Magni tempora, ad annum 803.

*permissi legibus vti
Saxones patriis et libertatis honore.
Hoc sunt postremo sociati foedere Francis;
Ut gens et populus fieret concorditer vnus.*

§. V.

Ex hoc ergo tempore Germanorum vniuersales Conuentus, ostendit vetus Historia. At cum non Germaniae solum, sed et Galliae et Italiae Regna Francici iuris tum essent, non Germaniae solum, sed trium horum Regnorum hos Conuentus fuisse liquet, ac quod inde consequitur etiam Recessus non solius Germaniae, quod recte obseruat diligentissimus Goldastus Praef. in tom. tertium, qui Generalia Comitia omnium horum Regnorum conuentus, Particularia, vnius Regni membrorum conuentus indigitat. *Particularia*, verba ipsius sunt, *Comitia*, quae nostris moribus sola nunc obtinent, *singulorum fuere priuatim Regnorum.* Addit deinceps ea, de quibus in Generalibus Conuentibus communi consensu conuenerat, Latine, Germanice, ac Gallice promulgari, consueti fuisse moris, ac appellata esse *Capitula*; Illa vero, quae singulorum Regnorum essent *Decreta*, *Denunciationes* dictas; non modo, quod ea populo denuntiarentur, verum etiam, quod

quod Rex vicinis focis, et amicis Regibus, vt in regnis quoque suis publicarentur auctoritateque sua confirmarent, denuntiari, qui mos inter Germaniae inprimis et Galliae Reges admodum solennis ipsi fuisse dicitur. Quod tamen, vnde acceperit nobis non constat, ac suo ideo illa loco relinquimus. Recessus huiusmodi Caroli Magni exhibet plures Goldastus tom. inprimis tertio a pag. 120. vsque ad 159. quos omnes genuinos tamen esse vix quisquam erudito lectori persuaserit. Atque hic iam primum vniuersa Germania, et ex omnibus eius Prouinciis aliqui, Comitii publicis interfuere, et primum illa vniuersa pro legibus habuit, totius Imperii Germanici Comitiorum Decreta. Primaque haud dubie est illa Recessuum Origo. Siue enim communes illis cum Longobardis et Francis aliquis hoc nomine appellare velit, siue particulares, Denuntiationes dictas Goldasto, hanc aetatem habent. Varie deinceps se res habuit, dum Ludouici Germanici aetate soli Germani non intermixtis aliis populis sua Comitia, suos peculiare Imperii Recessus, dein coniuncti cum Lotharingiae Regno, communes cum illius incolis habuere, separatos tamen a rationibus Gallorum, quod postremum saltem post millesimum annum obtinuisse, agnoscit etiam Goldastus in *praefat. ad Serenis. Britanniae Regem* ad tomum 3tium.

§. VI.

Decreta haec Comitiorum, Recessus, vulgato, sed barbaro vocabulo dicta, vt recte post Goldastum in *Replica pro Imperio c. 10. p. 104.* monet Lynnaeus. tom. 4. *Iuris publici ad n. 194.* Germanis Reichs-Abschied definit Daniel Otto *Dissertationis Iuridico Politicae de Iure publico Imperii Romani cap. 12. ex Bortio*: quod sint communes, *Reipublicae, seu Imperatoris et statuum sponsiones, ad ipsam administrationem spectantes.* Ad eundem fere modum Brautlach.

lach in *Epitome Iurisprudentiae publicae vniuersae lib. I. c. I. n. 20.* sunt, ait, *communes Reipublicae seu Imperatoris et statuum sponfiones, ad ipsam Imperii administrationem et gubernationem ab Imperatoribus, et Imperii statibus variis in Comitiiis sancitae.* Cuius verba sua fecit etiam Besoldus thesaurus Practicus voce Reichs-Rathsrecht, et Adamus Riccius, Ictus et Regiomontanae Academiae primarius Professor in tractatu de *librorum Iuris Romani quantitate et qualitate p. 256.* Caeterum vt per sponfionem statuum mutuam constituantur Reccessus; non tamen ipsa sponfio, sed quod ex sponfione nascitur Reccessus fuerit. Sed et ex aliis causis definitionem hanc improbant, tum Gothofredus Fibigius *Electorum Iuris publici Semidecade 8. quaest. 2. n. 19. et seqq.* eumque secutus Magnus Dominus Iohan. Heluicus Schützcius Caesareae Maiestatis Consiliarius et supremi Imperii Iudicii Assessor in *Collegio Iuris publici manuscripto tit. I. in Expositione positionis 23.* Quare Fibigius describit Reccessus, quod sint *leges, de iis, quae ad Reipublicae administrationem spectant negotiis, Caesaris statuumque consensu constitutae, et ab Imperatore solo promulgatae;* In qua duo praecipue nobis minime se probant 1) quod ad ea negotia, quae ad administrationem Reipublicae spectant Reccessus restringat, cum etiam ad constituendam et augendam Reipublicam continere possint quaedam, et contineant interdum. 2) Promulgationem vel publicationem soli Imperatori adscribat, quod tamen perpetuum et vniuersale non esse pridem monuerunt alii Iurispublici Scriptorum, et probare contendunt verbis prooemii Ordinis Cameralis de anno 1555. in fine ibi: *welche mit Rath zu thun und Vergleich der Churfürsten, Fürsten, und der Stände, durch eine sondere Constitution in das heilige Reich publiciret worden.* Describi commodius videntur, quod sint, *leges vniuersales in Comitiiis*

tiis Imperii Germanici, ab iis, qui ius ferendi habent, legitime constitutae, et promulgatae.

Vniuersales autem leges appellamus, non quod omnes Imperii subditos, omnes Recessus obstringant, cum quaedam iis contineantur, quae concepta sint in certum personarum genus; sed quod normam omnibus in Imperio uiuentibus, eius ordinis praescribant. Vnde dicantur Recessus, ambiguum est. Dn. Iohan. Otto Tabor eleganti sarcasmo hanc quaestionem iocabundum non neminem resoluisse tradit. *Racemat. Crim. p. 439.* quod ab illis multi recedere; nec quisquam iis morem gerere amet. Gothofredus Fibigius *Elect. Iurispr. semidec. 8. quaest. 2. n. 14.* quod sint *instar secretorum Imperii Recessus animorum, siue cogitationes reconditae Caesaris statuumque Imperii; vel quod per eas a variis dissensionibus recedatur*, appellatos existimat Dn. Iohan. Heluicus Schützius *d. l. quod sub ipsum discessum vel Recessum, seu post consultationes et deliberationes finitas, constituentur atque deinceps discedatur*, appellatos iudicat. Nobis leuioris operae uideretur in ista inquirere, quam ut multum occupare studiosam alicuius industriam debeant. Appellatur alio nomine Imperii Constitutiones. Quod Vocabulum idem significare cum Recessibus notat Besoldt. *Thesauro Practico* voce *R. R.* Reinking. *de Regimine secul. et Ecclesiastico lib. 2. clas. 2. c. 5. n. 46.* Struuius *ad tit. ff. d. Constit. Principum th. 33.* Recessus Comitiorum, Reinking. *d. l. Ordinationes Imperii* Struuius *d. l. Germanice Reichs-Abscheid, Reichstags-Abschiede*, post pl. Fibigius in *Elect. d. quaest. n. 12. Reichs-Sakungen*, Reinking. *d. l. Reichs-Ordnungen*, Struuius *d. l. Reichstags-Ordnung*, Fibig. *d. l.* Quam varia significet Recessus attingere prater rem

fuerit, sublata iam per definitionem eius, si quae est ambiguitate; qui id quoque scire expetit adeat Fibigium dicta *quaest.* 2.

§. VII.

Vnde liquet, recte Bullam Auream inter Imperii Recessus referri. Eam enim in Comitio Germanicis ab Imperatore et Statibus latam, controuersia vacat, ex verbis vlt. *proemii* ibi. *in solenni Curia nostra Nurembergh, assidentibus nobis omnibus Principibus Electoribus, Ecclesiasticis et Secularibus, ac aliorum Principum, Comitum, Baronum, Procerum, Nobilium, et Ciuitatum multitudine numerosa etc. matura deliberatione praecua.* Confer. definitionem Bullae aureae Dn. Georg. Theodori Dieterici in *Notis ad Auream Bullam* p. 3. Atque ita sentire videtur Brautlach, in *Epitome lib. 1. c. 1. n. 18.* Vbi *Constitutiones*, ait, *de Iure et statu publico latae potissimum in Aurea Bulla et reliquis nouissimis Imperii Recessibus consistunt.* Wehnerus in *Prædicis obseruationibus*, voce *Reichstag.* p. mihi 417. in verbis. *Olim ex Aurea Bulla Caroli quarti patet solos Reges vel Imperatores Decreta Imperii, Reichs-Abschiede, signasse.* adde Riccium *Tractat. de librorum Iuris Romani quantitate et qualitate* p. 257. Atque in hanc sententiam conuenire videntur etiam omnes illi, qui *Constitutiones et Ordinationes Imperii* idem quod *Recessus Imperii* notare volunt, quales Befoldus, Reinkinghius, Struuius, alii. Ast distinguere eam a *Recessibus Imperii* videtur vulgaris loquendi vsus, et ex *Scriptoribus Iuris publici* Fibigius, qui interdum *Fundamentales leges*, ac *Auream Bullam et Capitulationem Recessibus* opponit, vt facit *semidec. 4. quaest. 4. n. 11. et n. 12. et semidec. 8. quaest. 3. num. 19.* A qua sententia vix discedere videtur Lymnaeus in *Obseruationibus*
ad

ad prooemium Aureae Bullae editis, obseru. 22. et 23. ibi enim, et descriptionem Bullae Aureae Domini Dieterici reicit, et in nonnullis cum folis Electoribus Imperatorem negotium communicasse ait. Sed et Lymnaei ista non firmo talo consistunt, et Fibigius sibi *semidecade 4. quae 5.* ipse contradicit. Quaerit enim ibi, *utrum Constitutiones et LL. Imperii, nimirum Auream Bullam, Pacem Religiosam et profanam, Capitulationem Imperatoriam, caeterosque Recessus Imperii abrogare liceat?* Sane Conscriptores vltimae Ordinat. Iudicii Aulici sub nomine aller Reichs-Abschied complecti etiam Bullam Auream docet §. penult. so sollen auch unsere ic.

§. VIII.

De Capitulationibus antiquioribus, vix aliquis certo affirmauerit, eas proprie pertinere ad Imperii Recessus. At postquam Instrumento Pacis Caesareo Suecico art. 8. §. *Habeantur*, etc. cautum est, quod subii-
cimus: *In proximis Comitibus emendentur imprimis anteriorum Conuentuum defectus, ac tum quoque de Electione Romanorum Regum certa constantique Caesarea Capitulatione constituenda etc. ex communi statuum consensu agatur et statuatur:* et insequentibus duabus Capitulationibus Ferdinandi IV. et Leopoldi Inuidissimi Imperatoris, in prooemio et fine Capitulationis, verba illa leguntur, daß wir uns demnach aus frehem gnädigen Willen, mit denselben unsern lieben Neven Oheimen und Churfürsten, vor sich und sammentliche Fürsten und Stände des Heyl. Römischen Reichs, dieser nachfolgenden articul gnädig und pactsweise vereiniger, vertragen und angenommen verglichen und zugesagt haben, et in fine vtriusque, art. vlt. Solches alles und jedes haben wir Römischer König den gedachten Churfürsten vor sich und im Namen des Heiligen

gen

sten Römischen Reichs geredet, versprochen: quae in reliquis prioribus, vbique omiffa esse palam est; hodie, siquidem etiam monitorum quae ad Capitulationem Ferdinandi IV. et Leopoldi exhibita a statibus esse meminimus, legitime ratio habita fuerit, eas inter Reccessus computare minime veremur.

§. IX.

Constitutiones pacis Religiosae et Profanae, ad Reccessus ex eadem causa spectant, quod et ipsae in Comitibus et Caesaris statuumque consensu promulgatae in vim legis vniuersalis hodie obseruari debeant. Reichs-Abschied de anno 1555. §. Zu solcher vorgezogener Berathschlagung: Reichs-Abschied de Anno 1557. §. und als der Churfürsten *et seq.* R. A. de Anno 1559. §. Dieweil aber dasselbige: R. A. de anno 1566. §. Vnd nachdem dann. R. A. de Anno 1582. §. Welche von wegen aller Churfürsten. Et R. A. zu Regensburg de Anno 1594. §. Was dann wir: R. A. zu Regensburg de Anno 1613. §. So seynd wir auch. Quod ipsum etiam in omnibus inde a tempore Ferdinandi I. conscriptis Capitulationibus cernere est, et in nouissima Leopoldi Imperatoris artic. 2. ibi: den Frieden in Religion- und Profan-Sachen, den Landfrieden samt der Handhabung desselben wie auf dem zu Augspurg im Jahr 1555. gehaltenem Reichsttag aufgerichtet, angenommen, verabschiedet und verbessert, auch in denen darauf erfolgten Reichs-Abschieden widerholet und confirmirt worden. Et in Instrumento pacis *Caesareo Suecico art. 5. vers. 1.* ibi: *Transactio Anno 1552. Passaui inita, et hanc anno 1555. sequuta pax-Religionis, prout ea anno 1556. Augustae Vindelicorum, et post in diuersis Sacri Imperii Romani Comitibus vniuersalibus confirmata fuit, in omnibus suis Capitulis, vnanimi Imperatoris, Electorum,*
Prin-

Principum ac Statuum utriusque Religionis consensu initis, et conclusis, rata habeatur, sancteque et inuidabiliter obseruetur. Transactio tamen illa Anni 1552. ante annum 1555. quo a Statibus omnibus in Comitibus probata fuit, Recessus Imperii dici nondum potuit, utpote de qua inter Imperatorem solum et Mauritium Electorem conuenerit, non etiam status reliquos, quorum deinceps deliberationes et conclusiones circa negotium hoc excepit Recessus de Anno 1555. Vt rectissime, et ex sententia Imperii Recessuum ac Instrumenti Pacis nobis scripsisse alicubi videatur vir Doctus. *Mansisse Transactionem Passauensem intra terminos priuatae alicuius compositionis inter belligerantes utrinque Partes. Quare ea, quae publicum Imperii statum concernebant, ad futura Comitibus reiecta sunt. Nec Transactio haec nomen Constitutionis vniuersalis sibi unquam arrogauit, aut Recessibus Imperii inserta est. Falluntur ergo qui in hac transactione Pacis Religiosae fundamentum quaerunt: cum illud potius in Recessu Comitiorum Augustanorum Anno 1555. habitorum inuestigandum sit. Instrumentum Pacis Caesareo Suecicum, et Caesareo Gallicum, et ipsa inter Recessus hodie iure meritoque referri, docet vltimus Recessus de Anno 1654, cuius partem facit praecipuam, et subscriptio ac approbatio statuum in Comitibus anni illius. Quo eodem iure censentur etiam, Arctior Exequendi modus, et Recessus Executionis Norimbergensis. De Ordinatione Camerae, Ordinationibus, quae vocantur Poliscen-Ordnung, Münk-Ordnung, des Regiments Ordnung, et eius generis res etiam minus dubii habet.*

§. X.

Distingui possunt in Recessus Comitiorum Vniuersalium, et Particularium. Vniuersalium Comitiorum

C

rum

rum illos dicimus, qui concipiuntur in Comitiiis Generalibus, ad quae omnes status conuocantur. De quibus integro tractatu fere agit Arumaeus, Bertram, Schütz. *Disp. ult. tom. 1. Limnaeus lib. 9. cap. 1. et in additionum tomis duobus.* Particularia, quae concipiuntur in Comitiiis. vbi non omnes Imperii Status, sed eorum duntaxat aliqui conueniunt, qui vicem tamen omnium sustineant. Tales sunt Recessus, qui continent conclusa in Comitiiis Deputatorum Deputationstagen, ac sub nomine Abscheide der Deputationstagen in Recessibus Imperii leguntur. Caeterum de Comitiiis his multa admonere disputationis modus et temporis ratio non permittit. Videatur de iis Recessus Augustanus de anno 1555. §. so sich dann abermals: et Decretum Augustanum de anno 1559. §. Auf daß dann disfalls: Recessus Spirensis de anno 1570. §. Und damit: Artic. 5. Instrumenti Pacis vers. 18. Reichs-Abschied zu Regensburg, de anno 1644. §. Und diemeil, ic. Speidelius in *Speculo*, Befolodus in *Thesaurio Practico*, et Wehnerus in *Observat. Pract. voce Deputationstag*, Lampadius de *Republica Roman. German. c. 8. n. 18.* Paurmeisterus de *iurisdictione Imperii Germanici lib. 2. cap. 2. n. 115. usque ad 120.* Arumaeus de *Comitiiis lib. 1. cap. 2. n. 32. et seqq.* Limnaeus *lib. 9. cap. 1. num. 233. et seqq. et ibi tom. 2. addit.*

§. XI.

Atque his collatis patet, primam anno 1555. originem debere hos conuentus, ideo, vt poscente negotiorum variorum mole et grauitate, opem Imperii expeditiorem, quam vt Comitiorum vniuersalium conuentus expectari queat, a Caesare et Ordinibus delecti Deputati, (quorum personalia circa initia erant, nunc in heredes successoria sunt officia) euocati Francofurtum regula-

gulariter, loco Imperatoris a Moguntino Electore, de his negotiis deliberent, vt postquam conuenerunt in vnam sententiam, Recessus Deputationis in Imperio publicetur. Causae ordinariae esse consueuerunt, si graues adeo motus in Imperio oriantur, quibus compescendis vires vnius trium vel quinque circulorum non sufficiant. Consueuerunt enim tunc Capitanei huiusmodi Circulorum, si opus esse censeant vniuersorum Circulorum subsidio, cum Legatis et Adiunctis eius rei Electorem Moguntinum admonere. Aliquando tamen extra ordinem ex Imperii Comitibus negotio quaedam eo remittuntur, quod nuperime factum docet Recessus Imperii de anno 1654. §. den zireyten Punct unserer Kayf. Proposition, in fine et init. §. seqq. Deputati anno 1555. erant, Legatus Caesareus, sex reliqui praeter Bohemiae Regem Electores, Ferdinandus Austriacus, Melchior Wurzburgensis, Wilhelmus Monasteriensis Episcopi, Albertus Bavariae Dux; ex Praelatis Gerwigius Abbas Weingartensis et Ochsenhusanus; ex Comitum et Baronum Ordine, Fridericus Comes Furstenbergensis, ex liberis imperii Ciuitatibus, Colonia et Norimberga. His anno 1559. quo et hereditarium factum hoc munus est, Dux Iuliacensis et Landgravius Hassiae, 1570. Constantiensis Episcopus, Dux Burgundiae, Iulius Brunsvicensis, Iohannes Fridericus Pomeraniae, Duces accessere. Atque nuper anno 1654. vt docet Recessus, etiam Princeps Saxo Altenburgicus, Brandenburgensis lineae Culmbacensis, Wurtembergicus ac Mecklenburgicus, vnus ex Comitibus Wetterauicis, et Ciuitates Aquisgranum, Vberlinga, Argentoratum, et Ratispona additi. Modus tractandi idem qui in Comitibus vniuersalibus. Paurmeisterus suo tempore obseruatum ait, vt vniuersi in duas classes discederent, Electorum ac Principum

cipum, ac vt in singulis classibus singuli viritum sententiam dicerent. Vt autem aliquid statuatur, necesse esse conuenire secum et cum Legato Imperatoris duas hasce classes ibi existimat. At nostra aetate non leuiter ea de re disceptatum est, dum Electores distinctionem hanc suae classis in Comitibus Deputatorum etiam deinceps obseruare ac separato Collegio agere nituntur, Principibus hoc impugnantibus, qua de re vide Linnaeum plurima tractantem *tom. 2. addit. lib. 9. cap. 1. ad num. 239.* et Speidelium voce Deputationstäge in fine. Res nondum composita, sed in Comitibus alia reiecta est. Interim Decreta Deputationis Conuentus, die Abschiede der Reichs-Deputation, eandem cum aliis Imperii Recessibus auctoritatem habent: *Recess. Imperii de Anno 1594. §. was und so viel aber dieselbige seyen, Arumaeus de Comitibus cap. 2. n. 33.* Linnaeus *de iure publico lib. 9. cap. 1. n. 239.*

§. XII

Locus quoque inter Imperii Recessus est Recessibus Visitationum, den Visitations-Abschieden. Et illi enim fiunt in Conuentu Imperatoris, et statuum nonnullorum Deputatorum. De quo vide *Ordinat. Cam. p. 1. art. 50.* Neues Concept. der Cammergerichts-Ordnung, *ic. part. 1. art. 64.* Arumaeum *de Comitibus cap. 2. n. 48.* Denaisium voce *visitatio Camerae* Casparum Wilhelmum Scipionem in traditis e manuscripto celeberrimi cuiusdam Assessoris Camerae in Methodo Iuris Cameralis dicta voce. Et extat inter Recessus Imperii huiusmodi Recessus Visitationis de anno 1531. Incipit von Gottes Gnaden wir Marquart vom Stein, *ic.* et de anno 1533. Quamuis autem satis longo tempore et inde ab anno 1582. impeditis hisce conuentibus. (vt ex ipso Imp. Recessu de anno 1654. §. Nachdem nun die Alten Reuifi-

uisionis-Sachett, constat) nulli fuerint conscripti tales recessus; attamen ex eodem §. spem maximam, fore vt breui restituendi sint, concipere licet; inprimis cum impedimenta, quae hactenus obicem posuerunt, remota esse, per Instrumentum Pacis dicantur, eodem Recess. §. 122. wie man die überhaufte Reuisiones zuerledigen, ic. et quod iam de extraordinariis Reuisionibus cautum sit, dict. Recessu §. 124. et nominati Reuifores in Schemate Subiecto Recessui, vbi in 5. classes diuiduntur. Hactenus tamen nullam infecutam vel extraordinariam uisitationem, nedum Recessum Visitationis post Recessum anni 1654. satis certi sumus. Miserant quidem secundum dispositionem §. damit dann auch anno 1654. suos Commissarios Episcopus Ratisponensis, et Princeps Megapolitanus; sed cum reliquorum statuum, qui primam Visitatorum Classem constituunt, nemo adesset, et ipsi re infecta discesserunt, ac caremus adeo satis longo tempore huiusmodi recessu.

§. XIII.

Distingui Recessus quoque possunt in **Primarios**, et **Secundarios**, Neben-Abschied, vid. Lymn. tom. 1. annot. ad cap. 1. lib. 9. n. 227. Concipi solent posterioris generis Recessus, quando in Imperii Comitibus concluduntur quaedam, quae in typis excuso Exemplari, propter certas causas tempore promulgati Recessus ab omnibus adhuc legi nolunt Imperii Status, aut aliis excusis; et seruandi traduntur Moguntini Electoris Archiuo. Extat eius Exemplum in Comitibus Ratisponensibus in causa subsidii Turcici anni 1541. §. und nachdem wir samt Churfürsten etc. ibi mit Churfürsten Fürsten und gemeinen Ständen verglichen und entschlossen, wie

solches in einer sondern Schrift, neben diesem Abschied aufgerichtet eigentlich begriffen ist. Et anno 1555. cuius secundarii Recessus haec initialia verba sunt: die hernach geschriebene artic. so durch die Röm. Kay. Majest. Unsern allergnädigsten Herrn mit Churfürsten, Fürsten und gemeinen Ständen des Reichs, und der abwesenden Räte Pottschaffen und Gesandten iezo auf dem Reichstag allhie zu Augspurg abgehandelt, sollen bey der Mainischen Cansley verwahrlich behalten werden, die weilen sie im Abschied ausgelassen worden. Hodie in ultima Editione Recessuum Imperii Moguntina anni 1660. legitur hic Recessus secundarius in prioribus Editionibus omissus p. 655. Atque huiusmodi quid iterum in Comitibus Ratisponensibus factum d. l. monet Lymnaeus, Goldast. in praef. ad tom. 2. Collectionis suae Recessuum, Leges has Imperii, quos Recessus dicimus, ex materia, de qua agunt, partitur, in aeternas, mutabiles, et mixtas. Ad aeternas refert constitutiones de Rebus ad Religionem spectantibus, de Blasphemis, Anabaptistis etc. agentes. Mutabiles, quas iterum varie distinguit, vocat Constitutiones de acquirendo rerum Dominio, de contractibus et Obligationibus, quae contra ebrietatem, luxum vestium, Usuras, Monopolia sancita, de Iure Electionis in Imperio de pactis Electi Imperatoris, de Regalibus Imperii, de pace publica, de Iudicio Imperiali, de Camera, de Iure successionis, de Iurisdictione Statuum Imperii, de tributis et decimis, de moneta, de teloniis, de mensuris et ponderibus, et id genus aliis agunt, quae pro locorum atque temporum mutabili ratione, ut homines sunt, mutari et ipsae consueverunt. Tertium genus, Constitutionum mixtarum, ex iis efficit, quae par-

tim

tim aeternae existimantur, quatenus de rebus Diuinis praecipiant, partim mutabiles, cum de rebus moralibus et ciuilibus constituunt, cuius ex veteri aeuo multa exempla subiicit, et moribus nostris nonnullos eius generis Recessus haberi ait, qua de re ipse pluribus dicto loco confuli potest.

§. XIV.

Autores Decretorum huiusmodi, non Imperatores solum, sed cum ipsis, Electores, Principes, ac Status alii sunt. Instrumento Pacis Caesareo Suecico art. 8. vers. 1. 2. 3. et 4. ista leguntur: *Electores, Principes et Status Imperii gaudeant sine contradictione Iure Suffragii in omnibus deliberationibus super negotiis Imperii, praesertim ubi leges ferendae, bellum decernendum, tributa indicenda, delectus aut hospitaciones militum instituendae, noua munimenta intra Statuum ditiones extruenda nomine publico, veteraque firmanda praesidiis, nec non ubi pax aut foedera facienda, aliaue eiusmodi negotia peragenda fuerint, nihil horum aut quicquam simile posthac vnquam fiat, aus admittatur, nisi de Comitiali liberoque omnium Imperii Statuum Suffragio et consensu, et versu habeantur 3. ibi, ex communi Statuum consensu agatur et statuatur, adde vers. 4. ibi: Tam in vniuersalibus vero quam in particularibus diaetis, liberis Imperii Ciuitatibus non minus quam caeteris Statibus Imperii competat votum Decisuum. Capitulatio Leopoldi 1. art. 2. ibi: Desgleichen sollen und wollen wir auch andere des Heiligen Reichs Ordnungen und Gesetze so wohl, die dem obgemelten angenommenen Reichs-Ab-schied im 1555. Jahr zu Augspurg aufgerichtet und mehr erwehntem Frieden-Schluss nicht zuwieder seyn confirmiren, erneuern, und dieselbe mit Rath und Consens unser und des Heil. Reichs Churfürsten, Fürsten und andere Stände,*

Stände, wie daß des Reichs Gelegenheit erfordert wird, bessern. Vnde passim in Imper. Recessibus legere est eos conditos ab Imperatore et Statibus. Ita enim Maximiliani I. Römischer Königl. Majestäts Ordnung über die Wein, de anno 1497. ibi: samt unser und des Reichs Churfürsten, Fürsten, Ständen, und gemeine Versammlung auf dem Reichstag allhier zu Freyburg gesetzte und geordnete conf. Ordinat. Regimenti de anno 1500. in princ. Mit Rath und Zuthun gemeiner des Heil. Reichs-Ständen N. A. zu Speyr, de anno 1510. §. weiters nachdem auch: Reichs-Abschied zu Speyr, Anni 1529. tit. Constitution wider die Widertäuffer, §. und wir Churfürsten, Fürsten, u. vbi ista leguntur ipsorum statuum verba: mit unserm guten Wissen, Willen und Rath fürgenommen und beschloffen seyn, verwilligen auch dieselbe hiemit, u. ac alibi, mit der Stände Ermessen und Bewilligung, Recessus Augustanus Anni 1559. §. Damit dann hinführo im Heil. Reich, et multis aliis. Vnde Recessus hos rectius Imperiales Reichs-Abschiede, quomodo etiam passim nominantur, quam Imperatorias leges appellari, post Matthiam Stephani, monet Magnificus Dn. Reinking. de Reg. Sec. et Eccles. lib. 2. class. 2. cap. 5. n. 37. Atque tales etiam in ipsis Recessibus dicuntur. Vnde in Recessu anni 1564. §. Haben sie in fine, ista, unser und der Stände Abschied; et in Recessu anni 1567. §. aber doch da sie sich, illa verba, unser und des Heil. Reichs Constitutionen, leguntur. Idque saepe alias etiam, et extra Comitua, ipsi Imperatores per suos agnouere. Ferdinandus II. enim gloriosissimae memoriae Imperator, Legatis Circuli Franconici Anno 1629. 28. Augusti respondit: Es erinnern sich Ihre Kayserl. Majest. daß indem einige Sachen, da man neue Geseze und Constitutiones auf-

aufriichten wolle, deme im Reich Herkommen nach solches auf gemeinen Reichsversammlungen constituirt werden solle. Et iussu eiusdem Imperatoris ad literas Electoris Saxonicæ datas 28. Aprilis Anni 1629. responderunt Consiliarii Aulici: Neue Gesetze können Ihr Majestät nicht machen ohne Consens der sämtlichen Reichsständen: vt quidem verba recenset Thomas Manlius, in Epistola, Iconismo Aquilæ Romanæ annexa. Vnde vir Iurispublici peritissimus Tobias Paurmeisterus Cancellarius Halberstatensis de Iurisdic. Imperii Romani lib. 2. cap. 2. num. 52. p. 470. edit. 2. Certum est, ait, causam efficientem Decretorum Comitiorum, non unicam et absolutam esse Caesaris voluntatem, sed eiusdem et Ordinum in idem Placitum Consensum, in eoque Ordines tam Ecclesiastici, quam Politici omnes consentiunt. Autor Autonomiæ Franciscus Burchardus, Cancellarius quondam Archiepiscopi et Electoris Colonienfis, qui multum ac diuturnum earum rerum usum habuit (Author Parthenii litigiosi, eum vocat Andream Erstenberger, lib. 1. cap. 6. n. 9.) tam causam efficientem, quam formam, et ordinem, in ferendis Decretis Imperii, his verbis exacte describit: Daß der Punct darvon deliberirt werden soll, proponirt, berathschlaget, referirt, correferirt, und durch diejenigen, denen es gebührt, Reichs-Satzungen zumachen, das ist durch die Kay. und Königl. Majest. auch Churfürst, Fürsten und Stände des Reichs beschloffen und verabschiedet werde. confer. Reinking. de Reg. Sec. et Eccl. lib. 2. class. 2. cap. 5. num. 36. et seqq. Carpz. de lege Regia cap. 3. sect. 1. nuperrime Herm. Hermes in fascic. Iurispublici c. 36. n. 78.

§. XV.

Imperator ergo cum Statibus condit Recessus. Aliquando tamen etiam Rex Romanorum,

D

Impe-

Imperatoris et suo nomine his partibus defungitur vid. Recess. Imperii Norimbergensem *de anno 1542. in princ. ibi: Imt*
Rahmen der Römisch Kayserl. Majest. und für uns selbst: cuius
aliquot sunt inter Imperii Recessus Exempla. Videat, qui
dubitat, Friderici III. Reformationem de anno 1442. Quam-
uis enim typographus. editor Recessuum Imperii, in Inscr-
ptione eum Imperatorem appellet, id frustra fieri tamen, illo
adhuc tempore, cum ex ipso Recessu, tum Historia satis ap-
paret, quibus docemur, eum nondum desuisse ea aetate esse
Regem Romanorum. Eadem ratio est Recessuum tempore
Ferd. I. Regis Romanorum adhuc conditorum, vid. N. A. zu Speyr,
de anno 1542. et N. A. zu Norimberg, de an-
no 1542. Sed et aliquando, si Imperator, vel absit, vel
aliis negotiis ipse impediatur interesse Comitibus, Vica-
rius ipsius cum statibus Imperii Recessus condit.
Ita Henricus septimus, cum Italiam peteret, coronatio-
nis ergo, Filium Iohannem, Bohemiae Regem, Vicarium
esse voluit. Dubrauius lib. 20. in princ. qui et Comitibus
Norimbergae indixit, in quibus Imperatori aduersus Ro-
bertum Regem Neapolitanum suppetiae decretae fuerunt,
Dubrauius d. loco. Vbi Recessum ipse et status condi-
dere. Et per Ferdinandum Infantem Hispaniae, non-
dum Regem Romanorum, sed Vicarium, Statthalter, vt
habent verba textus Germanici, cum Statibus Imperii,
Recessus conditi sunt: vid. Abschied des Reichstags zu
Augsburg, anno 1525. Aliquando nomine Imperatoris
plures Vicarii, et Status, vt in N. A. zu Speyr,
Anno 1526. vbi Ferdin. I. Princeps adhuc et Infans Hispan-
nae, cum Philippo Marchione Badensi, Bernhardo Epi-
scopo Tridentino, Casimiro Marchione Brandenburgico,
Erico Brunsvicensi, omnibus Vicariis, verordneten und
Ge-

Gewalthabenden Statthaltern im Römischen Reich, vt in ipso Recessu vocantur. Quod et factum in Recessu Spirensi de anno 1527. vbi itidem inuenire est plures vicarios, cum Statibus Imperii Recessus authores. Interdum Vicarius Imperatoris, et Consiliarii Regimenti cum Statibus, Kayf. Majest. Statthalter, und die verordnete Rätth des Kayserl. Regiments im Reich, vt in Comitii Eslingae anno 1526. habitis, vbi Philippus Marchio Badensis Imperii Vicarius, cum illis quos diximus, et in Comitii Ratisponensibus sequentis anni, vbi Wolfgangus Comes Montfortius, cum iisdem, Recessum condidit. Aliquando Commissarii Imperatoris, Rex Romanorum, et Status, vid. init. R. A. zu Norimberg, de anno 1542. et R. A. de anno 1543. nuperrime primum typis descriptum in postrema Editione, cum in reliquis defuisset hactenus, ibi, als wir und die Kayserlich. Comissarien zu dem nechst zu Speyr, (Norimberg) gehaltenem Reichstage verordnet, und im Nahmen, und an statt der Röm. Kayserl. Majest. und für uns selbst, mit Churfürsten, Fürsten und Ständen, auch der Abwesenden Botschaften verglichen, &c. Aliquando Commissarii Regis Romanorum et Statuum, hae partes fuisse leguntur; vt in Recessu Imperii Wormatiensi contra Anabaptistas Monasterienses; quem nuperrima Editio, in reliquis anterioribus omissum restituit; vbi Hans Friederich von Landeck, et Claudius Canicula Doctor, Ferdinandi Regis Romanorum Consiliarii, verordnete Rätthe, de rebus, quae ibi leguntur, constituunt.

§. XVI.

Illud vt a nemine hactenus quaesitum meminimus, ita quaeri ex facto posse minime dubium est. An defuncto

sto Imperatore, quo tempore penes Imperii Vicarios, Comitem Palatinum et Electorem Saxonicum, Imperii vacantis administratio est, et hi Recessus cum statibus concordant? Non extat quidem huius rei in Collectione Recessuum Goldasti, vel in receptissima Editione Moguntina, etiam recentiori, Exemplum. Si casus tamen eueniat, vbi id vsus et necessitas Reipublicae Germanicae postulet, minime dubitamus, Vicarios hosce, vna cum Statibus Imperii, Leges Vniuersales, illo tempore, et Recessus condere posse. Neque enim a Republica, qualis etiam illo tempore est Germania, abesse possunt iura Maiestatis, et inter ea, potestas leges ferendi; quam si sublatam aut delatam in tempus electi Imperatoris aliquis velit, is iam Anarchiam non Rempublicam eo tempore Germaniam inepte statuet. Vel ergo haec potestas eo tempore est penes statum reliquos solum, vel penes status reliquos et Vicarios. At Vicariorum iura, quae alioquin habent, augentur, non minuuntur Dignitate hac, vt causa nulla sit, quare ideo illis, quod Vicarii sint, sua sententia aliquis adimere velit, quod habent etiam ante. Sane, *quoties sacrum vacare contingat Imperium, ipsi sunt prouisorum Imperii*, ex ipsis Bullae Aureae verbis Art. V. Vnde generalis et recepta inter Iurispublici Doctores regula est. Omnia ipsos posse illo tempore, quae potest Imperator, et peculiariter excepta non inueniuntur, per text. d. Bullae Aureae cap. 5. ibi: *feudis Principum duntaxat exceptis*. Schraderus de feudis part. 10. sect. 3. num. 175. Martinus Magerus a Schonberg de Aduocatia Armata, cap. 9. n. 712. Buxtorff. *dissert. ad Bullam Auream, concl. 71. vbi plures adducit*, Schütz in *Coll. de Statu Rei Romanae, vol. 1. disp. 5. th. 12.* vbi Martam Neapolitanum, et Matthiam Stephani pro hac sententia nominat, Huldericus Eyben, qui

qui Schutzii argumenta contra Lymnaeum fatis accurate
 tuetur *vol. 2. Collegii Schütziani disp. 10. th. 2. p. 588. et*
seqq. Dietericus *ad eandem cap. 5. ad verba, iudicia exer-*
cendi; Rümelin ad Bullam Auream part. 1. dissert. 4. th.
15. quicquid in aduersum differat parum solide Lymnaeus,
Iurispublici lib. 3. cap. 12. n. 81. et seqq. ibique *in addit.*
tom. 1. et 2. et ad art. 3. Capitul. Caroli V. ad verba Pfalz
und Sachsen. Adde, quod Thomas Michael *de Iurisd.*
concl. 29. quem sequitur Dn. Schützius d. l. maiorem illis
authoritatem tribuunt, quam Vicariis ab Imperatore con-
stitutis, ideo quod hi Vicarii non Imperatoris sint Vica-
rii, sed Imperii, id est, potestatem habeant ab Imperio
et in loco Imperatoris collocati sint. Imperatoris autem
Vicarios cum statibus Imperii condidisse Recessus aliquan-
do non dubitabit, qui quae thesi praecedenti scripsimus,
legerit.

§. XVII.

Quid? quod Comitia habenda sunt, vt ex principis
 Politicis patet, quoties id publica vtilitas aut necessitas
 postulauerit. Quod in Imperio nostro, diserte ita, et his
 verbis, constitutum Instrumento Pacis Caesareo Suecico
art. 8. vers. Habeantur autem Comitia, etc. Ergo et Re-
 cessus et leges vniuersales toties condendae, qui Comi-
 tiorum finis est. Euenire autem tempore administratio-
 nis Vicariorum ea possunt, quae id vtile esse, vel neces-
 sarium suadeant. Nec absurde argumentatus fuerit, qui
 dixerit, eos, qui ad Comitia alios Status illo tempore euo-
 cant, partem in compositione Recessus sibi merito vendi-
 care. Euocant autem Vicarii, quod pluribus ostendit
 Arumaeus *de Comitibus cap. 3. n. 53. et seqq.* Dissentire in-
 terim ab hac sententia necessum habent; qui cum Ly-
 mnaeo nihil Vicariis tribuunt, nisi quod specialiter in

cap. 5. Bullae Aureae enumeratur. Quod tamen assertum, communi Doctorum Iurispublii consensu improbari, monstrauius.

§. XVIII.

Imperator ergo, vel Rex Romanorum, aut Vicarius, vnus, vel plures Imperatoris, aut Commissarii Regis Romanorum, aut Vicarii tempore vacantis Imperii, vt ante ostendimus, cum Imperii Statibus, Recessus Generales condunt. Imperii autem status, in tres Classes, in Generalibus his Comitibus distinguuntur. Prima est Electorum, 2) Principum, 3) Ciuitatum. Olim nonnisi in duas Classes separati sententias suas conferebant. Ad postmodum anno 1489. tempore Frid. I. Imperatoris, et Regis Maximiliani, in Comitibus Francofurtensibus factum est, vt peculiari, et distincta a Principibus Classe, in Comitibus agerent Electores. Quae prima Origo est Classis Electoralis: vid. Lehmann. in *Chronico Spirensi lib. 7. c. 12. p. 997.* Limnaeum *tom. 1. addit. ad lib. 9. cap. 1. n. 132.* Confer *Scriptum Principum Augustanae Confessionis anno 1654. die 2. Nouembris exhibitum Collegio Electorali*, quod extat apud Limnaeum *tom. 2. addit. ad dict. cap. n. 239.* vbi tamen, fortassis propter numeri rotunditatem, nominatur annus 1490. In hoc Collegio Electores viritim suffragia ineunt, Paurmeisterus *d. Iurisd. Imp. Rom. lib. 2. cap. 2.* cum reliquis. Secunda Classis, Principum est, quo nomine hic non primi gradus Nobilitatis homines tantum, Caesare nimirum solo inferiores, Praelatis vero Comitibus et Baronibus eminentiores, sed exceptis Electoribus, Principes omnes, tam Politici quam Ecclesiastici, Praelati, Comites, et Barones Immediati, comprehenduntur: vt recte explicat Paurmeisterus *d. l. num. 22.* In hoc Senatu autem, alia Principum

pum proprie sic dictorum, alia Praelatorum, Comitum et Baronum, ferendi suffragii est ratio. Ex Ecclesiasticis Statibus; Episcopi omnes, singularum sententiarum ius habent; nisi plures fortasse Episcopatus vni habere concessum sit: tum enim, etiam plura vota ei competunt, quod patet ex Recessus Anni 1654. subscriptione, vbi Leopoldi Wilhelmi Archiducis nomine, ratione administrationis Ordinis Teutonici, et diuersorum Episcopatum, Argentoratensis, Passauiensis, administrationis Murbacensis et Luderensis, quater subscripsere eius Legati. Accedunt ex Veteri Praelatorum Ordine, Magistri Ordinum Equitum Teutonicorum siue Marianorum ac diuo Iohanni sacrorum, Abbas Fuldenensis, Hirschfeldensis, Campidunensis, Murbacensis, Corbeiensis, Prumensis, Stabulensis; Praepositi Elwangensis et Berchtelsgadensis, Principum Politicorum familiae, quaedam vnum solum, quaedam respectu diuersarum Linearum, duo, tria, vel quatuor vota habent, ceu id patet ex Recessuum, imprimis vltimi de anno 1654. subscriptionibus. Ita Ducibus Lunaeburgensibus hodie concedi quatuor vota docet Hermannus Conringius in Manuscriptis notis ad Lampadium, *de Republ. Rom. Germ. cap. 5. n. 16.* vbi duo saltem vota illis tribuuntur. Confer subscriptionem Recessus vltimi. Caeterum de Praelatis, Comitibus et Baronibus, quod Principes illi numero longe superent, ideoque sententiarum multitudine vniuersae Classis ius ad se tracturi sint visi, iam olim receptum est, vt praeter Principes Ecclesiasticos, etiam qui illis accensentur ex Praelatis, omnes, viritim; Praelati vero et Comites caeteri curiatim sententias dicant, hoc discrimine, vt Praelatorum Curia, hodie duorum, Comitum vero ac Baronum (in tribus hodie quatuor, Suevicam, Wetteranicam, Westphalicam, Saxoniam Inferiorem dissecta) qua-

quatuor suffragia ferendi ius habeat. Scimus quidem Praelatis vnum votum saltem tribuere Paurmeisterum, saepe dicto loco *n. 25.* et Wehner. in *Observat. Practicis* verbo Reichstag. *p. 55.* quod in *tom. 1. addit. ad lib. 9. cap. 1.* (edito anno 1650.) *n. 143.* moribus et praxi etiam conuenire notat Linnaeus, ac priorem suam, qua duo ipsis vota tribuerat, sententiam corrigit. Nec ignoramus a Paurmeistero, Wehnero, Lehmanno, accuratissimis alioquin Scriptoribus, et antiquis Iuris publici autoribus omnibus, duo tantum vota tribui Comitibus et Baronibus. Sed in Comitibus Ratisponensibus Anni 1641. ipsi Praelati rem hanc accuratius exposuerunt, et cum primum singulis Praelatis, singula vota competerent, aucto ita eorum numero, vt Principes votis superare possent, eo rem reductam, vt duo tantum illis relicta fuerint, clare ostenderunt, vt d. l. Linnaeus observat, et in Comitibus Ratisponensibus, id illis denuo concessum, vt in *tom. 2. addit. ad n. 143. lib. 9. cap. 1.* Linnaeus seipsum recte corrigit. Confer auctorem *Comitiologiae Ratisponensis*, qui est Gottlieb vom Hagen. *part. 3. p. 146.* Lehmannum in *Chronico Spirensi lib. 7. cap. 124. p. 1016.* Atque in iisdem Comitibus, Westphalicis, et Saxoniae Inferioris Comitibus et Baronibus, duo alia vota concessa sunt; quae si accedant ad priora duo, Comitum Sueuicorum et Wetterauicorum, quatuor efficiunt, vid. auctorem *Comitiologiae Ratisponensis dict. part. 3. p. 146. et seq.* et Linnaeum *tom. 2. addit. d. l.*

§. XIX.

Occupabant Principes hi olim duo Scamna, vnum Ecclesiastici, alterum Politici, Lehmann. *d. l. post alios.* Accessit hodie tertium, transuersum scamnum inter priora intermedium, quod Principes Ecclesiastici Augustanae Confessionis occupant, Instrumento Pacis Caesareo Suecico

cico *art. 5. vers. de titulis Principum Ecclesiasticorum*, cuius elegans Schema ex Comitibus anni 1654. exhibet autor Comitologiae p. 144. sub inscriptione *Schema der Sessioit im Fürsten Rath*. Ciuitates tertiam classẽ constituunt, quibus hodie nemo temere, cum Althusio *Polit. cap. 33. n. 76.* votum decisiuum negauerit, post textus Clarissimos, *art. 8. Instrumenti Pacis §. Tam in vniuersalibus et art. 5. vers. 11. ibi, appellatione Statuum Imperii vbique indubitate continentur.* Et hae viritim sententias dicunt. Quod vero scribit Limnaeus *Iuris publici lib. 9. cap. 1. n. 151.* Ciuitates omnes saltem ius duorum suffragiorum obtinere, respectu totius Imperii Corporis; quamuis Ciuitatum singulae, in hoc Senatu sententiam suam dicant, id a veritate plurimum discedere indubitatum est: Conf. Lampadium *de Republ. Rom. Germ. c. 8. de Comit. Imp. n. 11.* et ibi Conringium in notis manuscriptis, Wehnerum in *Observat. voce Reichstag. Paurmeist. d. l. Lehmann. d. lib. 7. c. 24. p. 102.* Ex his Classibus, prima Electoralis, quid visum sit primario huic Collegio, Classi Principum communicat, quae si consentiat, in eandem sententiam, mox etiam ad Classẽ Ciuitatum perfertur negotium, et quid de eo vtrique Collegio visum sit. Sin in diuersa abeant, agitur res mutuis relationibus et correlationibus, donec vel de consensu appareat vnanimi Classium, vel saltem duarum inter eas. Quod Statuum placitum vbi innotuit legitima relatione Imperatori, is vel consentit, vel dissentit. Si consentiat, legitime componi Imperii legem et recessum controuersa vacat. vid. Paurmeister. *d. l. Wehnerum voce Reichstag. Lehmannum loco allegato.*

§. XX.

At si dissentiant Imperator et Ordines, quid iuris sit? disceptari potest. Ex plenitudine potestatis Imperato-

E

rem

rem posse statuere quod velit, non pauci iudicant: ita autor der nothwendigen Erinnerung fol. 6r. et passim, qui id pluribus ostendere nititur, etiam ex Recessibus Imperii, Arumtaeus de Comitibus cap. 8. num. 84. vbi Paurmeisteri argumentis in aduersum respondere tentat. Reinking: lib. 2. class. 2. cap. 5. n. 45. Prolixe Henricus Stamlerus, Tract. de Reseruatis Imperatoris §. 31. et seq. In eamque sententiam etiam Springerum et Besoldum consentire monet Magnificus Dn. Mylerus in addit. ad Rümelinum part. 2. dissert. 3. th. 10. Alii tum nihil actum esse existimant. Wehnerus d. voce Reichstag, Paurmeisterus proluxe de iurisdic. lib. 2. cap. 2. num. 63. et multis sequentibus paginis, vbi argumenta auctoris der nothwendigen Erinnerung confutat. Goldast. in Replica pro Imperio contra Gretserum cap. 11. p. 105. Lampadius de Rep. Rom. Gerin. cap. 8. de Comitibus num. 14. Carpzouius ad Legem Regiam Germanorum cap. 5. sect. 1. n. 19. et 20. Bertram de Comitibus thes. 74. Daniel Otto in Dissertatione de iure publico c. 13. Alii dissentiente etiam Imperatore ab Ordinibus concludi posse iudicant. Quod anno 1524. Norimbergae factum ex Sleidani lib. 4. et Recessu de anno 1524. §. Darauf so gehen: probare contendit Hyppolitus a Lapide, Dissertatione de Ratione Status part. 1. cap. 4. p. 75. et huic sententiae subscribunt omnes, qui Imperium nostrum Aristocraticum esse autumant. Nos, Limnaei, et Hermannii Hermes exemplo. rem grauem, Decisioni Imperatoris, Principum, et aliorum Statuum, potius committimus, quam vt de ea in praesens aliquid pronuntiandum esse censeamus. De Recessibus Deputationum et Visitationum, nomine Imperii, illos, a Deputatis et Visitoribus componi liquidum est.

§. XXI.

Agunt Recessus de variis, et illis quidem negotiis, quae in deliberationem ante venerunt. Olim quidem, quid iis plerumque contineretur, erudite exposuit Lehmann. *lib. 2. Chronici Spirensis c. 39.* vbi ex autoribus bonae fidei et veteris aevi. quindecim causas publicorum conuentuum, magna industria collegit: confer Arumaeum *de Comitibus cap. ult. in princ.* Quid hodie in Comitibus agatur, ac proinde Recessuum argumentum sit, exponit breuiter his verbis Paurmeisterus *lib. 2. c. 2. num. 29. et seqq.* Hodie sunt, ait, omnia, circa quae politicam potestatem omnem versari diximus, legum nimirum ferendarum, belli gerendi, foederum percutiendorum, ac soluendorum, tributorum iniungendorum, iudiciorum exercendorum, rerum quoque Imperii alienationum causae: Ordinaria tamen ferme sunt Consultationis Comitibus capita: De firmanda et constituenda pace et tranquillitate publica, tam in Civilibus quam Ecclesiasticis ac Religionis Negotiis; De legibus et ordinatione iudicii Cameralis; De impositione Collectarum; De moderatione indictarum pensitationum; De Monetis, de Matriculae Imperialis redintegratione ac auulsis ab Imperio prouinciis et ordinibus recuperandis, iudicia vero in Comitibus pertrahi, et non seruato solenni Ordine exercentur. Paria scribit Wehnerus saepe dicta voce Reichstag. Addit plura Limnaeus *lib. 9. cap. 1. n. 158. et seq.* Goldastus in praefat. ad tom. 2. Epistola Dedicatoria ad Christian. 2. Ducem Saxoniae. At non aliunde melius praecipua capita eorum hauriri posse videntur, quam ex Instrumento Pacis, *art. 8. §. Gaudeant etc.* vbi Deliberationes de Negotiis in Imperio esse dicuntur; de negotiis praecipue illis, vbi leges ferendae, vel interpretandae, bellum decernendum, tributa indicenda, delectus

aut hospitaliones militum instituendae, noua munimenta intra Statuum ditiones extruenda nomine publico, veterane firmanda praesidiis, nec non ubi pax aut foedera faciunda. Inprimis vero de Comitiiis post Instrumentum Pacis habendis, disponitur, quod subiicio eod. art. 8. §. Habeantur autem Comitii imperii etc. In proximis vero Comitiiis emendatur inprimis anteriorum conuentuum defectus, ac tum quoque de electione Romanorum Regum, certa constantique Caesarea Capitulatione concipienda, de modo et ordine in declarando vno vel altero Statu in bannum Imperii praeter eum qui alias in Constitutionibus Imperii descriptus est, tenendo, redintegrandis Circulis, renouanda Matricula, reducendis Statibus exemptis, moderatione et remissione Imperii Collectarum, Reformatione Politiae et iustitiae, taxa Sportularum in Iudicio Camerali, Ordinariis Deputatis, ad modum et vtilitatem Reipublicae rite formandis, legitimo munere Directorum in Imperii Collegiis, et similibus negotiis, quae hic expediri nequiuerunt, ex communi Statuum consensu agatur et statuatur. Praecipue autem singulis Recessibus ea inseruntur, quorum antea facta in Propositione Imperatoria, quae deliberationes antecedit, mentio. Quamuis non semper omnia, diremptis saepe Comitiiis antequam de singulis conueniant Status, conf. Proposit. 20. Iunii Anno 1653. in Comitiiis propositam, quae extat apud Autorem Comitilogiae part. 3. p. 98. cum Recessu Ratispon. anni 1654.

§. XXII.

Formam substantialem Decretorum Comitialium et Recessuum, mutuum tam Caesaris quam Ordinum consensum esse, monet Paurmeister tract. de iurisd. lib. 2. cap. 2. n. 84. loco ante allegato: Autor Autonomiae, qui ipsius Paurmeisteri iudicio, rerum Imperii peritissimus fuit part.

3.c.

3. c. 37. Hyppolicus a Lapide, quinque requirit inter alia ad Imperii Recessus *part. 1. cap. 6. sect. 1. 1)* vt deliberatio non in aula Principis, sed in Consilio Imperii instituitur, et quae aguntur, ad acta et Protocolla Imperii referantur. 2) Decretum non in Caesarea vel Regia, sed Moguntinensi tanquam Sacri Imperii Romani Archi Cancellaria (vt ipse loquitur) concipiatur. 3) Non solius Caesaris sed iunctim Caesaris et ordinum nomine. 4) A Cancellaria Moguntina in mundum (ita barbare loquitur) redigatur et a Statibus praesentibus, absentiumue Legatis subscribatur. Porro 5) non a Caesare modo sed certis Ordinibus omnium ordinum nomine signetur. Quae, ipse, a Burchardo Autore Autonomiae et Paurmeistero accepta, cum aliquantum mutilarit, e re erit, ipsa vtriusque verba hic subiicere, ex Paurmeistero *d. lib. 2. cap. 2. n. 52. p. 471. edit. secundae* sunt autem ista: *Sic decet ac moribus receptum est, vt eiusmodi deliberationes non in Aula Principis, sed in consilio Imperii instituantur, et quae aguntur ad acta et protocolla Imperii referantur. Item vt conclusiones eiusmodi, declarationes, vel derogationes, non in Caesarea vel Regia, sed Moguntinensi, tanquam Sacri Imperii Romani Archi Cancellaria concipiantur. Item, Stylus Imperii habet, vt eiusmodi Decreta, declarationes, et derogationes, praecedente conuentione Caesaris et Ordinum factae et non a solo Caesare, communiter a Caesare et Ordinibus subscribantur et signentur; Vsu quoque receptum est, vt super arduo eiusmodi puncto conclusum, et in Cancellaria Moguntinensi conceptum, ante publicationem Ordinibus praelegatur, et ab iisdem approbetur. Item Ordinibus omnibus describendum communicatur. Tandem a Cancellaria Moguntina in mundum rediguntur et a Statibus praesentibus et absentium Legatis subscribuntur. Porro per Caesarem*

et nomine omnium Electorum per Moguntinum et Palatinum, et duos Ecclesiasticos, et unum Politicum Principem nomine omnium Principum, item per unum ex Praelatis et unum ex Comitibus, item unum ex liberarum Imperii Ciuitatum, nomine Praelatorum et Comitum et Ciuitatum signantur. Item duo Originalia, unum apud Caesarem, alterum apud Moguntinensem, tanquam Imperii Cancellarium deponuntur et adseruantur. Item per Caesarem et Imperii Archicancellarium iudicio Camerae exemplum mittitur, ut secundum ea processus decernant et iudicent. Hac forma in proponendo, referendo, concludendo, praelegendo, subscribendo, et aliis requisitis non obseruata, alia scripta, Decreta, declarationes, non pro consultis et Decretis Imperii, sed scriptorum et actorum priuatorum numero habentur. Quae circa singulos actus hos Ceremoniae, aut circumstantiae leuiores obseruari debeant, cum plures sint, et ad rei essentiam non pertineant, et regula certa comprehendi facile nequeant, attingere superfedemus. Adeat, cui nonnulla eorum cognoscere animus est, Lehmannum in *Chronico Spirensi* dict. lib. 7. cap. 124. tit. Von der Supplication Rath, desselben Processen Vmbfragen und relationen et seq. Von Beschlüssen und Abschieden eines Reichstages, Arumaeum de *Comitiis* cap. 8. Wehnerum et Besoldum voce R. A. Linnaeum lib. 9. cap. 1. a. n. 128. Althuf. *Politico*rum cap. 33. prolixè (qui duo posteriores tamen aliquando in relatione ista labuntur.) Autorem Comitiologiae Ratisponensis pag. 117. et seq. qui sua, vt et reliqui, quae alicuius pretii sunt, fere ex Lehmanni relatione desumunt. Paurmeister d. l. Burchardum in *Autonomia*. Quod si quis accuratius illa cognoscere velit, is operam minime luserit, si Christophori Lehmanni, *Acta Publica et Originalia, de pace Religionis, Francofurti anno 1633. tribus libris edita*, euoluere vo-

re vo-

re voluerit. Reperiet enim ibi, luculentissimo, in grauissima controuersia Exemplo, quae Relationum, Correlationum, omniumque adeo actuum, qui praecedunt Recessum Imperii, et ad deliberationem vel conclusionem faciunt, ratio sit: quae omnia accuratissima cura, iudiciosissimus auctor collegit.

§. XXIII.

Quando tamen aliqua, vt fieri consuevit, in ista breuitate scribentium, plusculum lucis desiderare in Burchardiana et Lehmanniana (vnde sua reliqui fere mutuuntur) descriptione videntur, circa quaedam etiam aetate nostra noui quid in Comitibus accidit; et omissum inter plura alia etiam illud est, quod hodie necessarium multi iudicant, vt Recessus lingua Germanica conscribantur; et his pauca adiciere operae fuerit pretium. Postquam conuenerunt ergo, Imperator, Rex Romanorum, etc. cum reliquis Statibus, Recessus conscriptio ad munus Electoris Moguntini pertinet, qui Decreta omnia Comitiorum, quae publice, si rei interest, scripto comprehendi curat, per Cancellarium vel Secretarium. Initium eius plerumque ex verbis Literarum Imperialium, quibus conuocantur Comitibus, Narratio ex Propositione, Expeditio ex Relationibus et Resolutionibus Imperatoris et Statuum peti consuevit, quae singula, cum durante deliberatione accurate obseruari a Cancellario vel Secretario Moguntino soleant, fit inde, vt breui exhibere Decreta Comitiorum scripto comprehensa queat. Inde formula Recessus prius in Senatu Electorum examinatur, antequam Deputatis Imperatoris et Statuum praelegatur: quod ita obseruatum anno 1641. in Comitibus Ratisponensibus docet Limnaeus *rom. 1. addit. ad lib. 9. cap. 1. n. 195.* vbi addit Senatui Electorum persuasum esse, id se habere prae reliquis Statibus praecipuum, daß allein den Churfürsten in ihrem Rath das Concept des Reichs-Abschiedes

abzu-

abzulesen und zu überlegen gebühre, solches aber dem Fürsten-Rath nicht zu communiciren sey, dann derselbe so wohl, als der Reichsstätte Rath zuwarten habe, bis ihm der Recess bey der gewöhnlichen Deputation vorgelesen werde. Cui tamen sententiae minime standum esse existimauit Senatus Principum: qui quid eo de negotio iudicauerit, legere est apud Limnaeum *d. l.* Post Examen hoc (quod omittit Lehmannus, et Scriptores Iurispublici praeter Limnaeum reliqui omnes) proponit Cancellarius Moguntinus, vt deputentur ex Statibus, quibus praelegatur Recessus, quomodo ab ipso conscriptus est, et si necessum sit, corrigatur, et emendetur. Nominatur Deputatis dies, in loco conuentui Electorum destinato, atque etiam Imperatori indicatur, vt ex suis Consiliariis vnum vel alterum interesse praelectioni iubeat. Electores singuli, vnum vel duos, quorum tamen, (si plures vno sint,) suffragia, vnius voti duntaxat vim habeant; Principes Ecclesiastici tres, seculares totidem, ciuitates duos eo mittunt. Tum per partes Recessus praelegitur 1) Initium, dein Propositio, tum Conclusio, et de singulis vota rogantur Deputatorum. Qui si maioribus votis aliquid mutandum existimauerint, id mutatur; quod fieri quandoque exemplo ostendit Limnaeus in *notis ad n. 195.* Si differant, votum decisuum Imperatoris Commissariis tribuit *Lehmann. et Autor Comitologiae d. l.* quibus potius fides adhibenda, quam Bertramo, cui negantem sententiam *d. cap. 1. lib. 9. n. 194.* tribuit Limnaeus. Bis deinceps in Membrana, in Cancellaria, vt vocant, Electorali Moguntina Recessus describitur.

§. XXIV.

Subscribitur postea Recessus. At subscriptionum huiusmodi nullae certae videntur in Imperio semper fuisse leges.

leges. Olim Recessibus Imperii Germanici subscripsisse etiam Reges exteros tradit Goldast. *in praefat. tom. 3. Recessuum Sacri Imperii Romani Teutonici, ad Iacobum Regem.* Ne longe abeam, inquit, Henricus II. Angliae Tuae, Rex Serenissime, Princeps, nonne Comitibus Herbipolensibus, vt Imperii amicus interfuit, eorumque decreto, saluis Regnorum suorum priuilegiis, subscripsit; quod vnde acciperit nobis non constat. In vulgato Moguntino Recessuum Codice subscriptio omnis deest in *Recessu Agniano de anno 1518.* Declaratione Norimbergenfi Pacis publicae de anno 1532. Plures recenset Hyppolitus a Treisbach, in *unvergeifflichen Bedencken über etliche Fragen der freyen Reichs Ritterschafft Stand und Session betreffend;* sed pro iisdem accipit constitutiones Imperatorias cum Recessibus Comitiorum et Constitutionibus Imperii, quae multum tamen differunt. Limnaeus in *notis d. l. n. 208.* addit Recessuum Ratisponensem de anno 1546.; sed ille ab Imperatore subscriptus est. Aliquando solus Imperator subscribit nomen solummodo proprium, non dignitatis, et subsignat Recessum, vt videre est in *R. R. zu Regenspurg* de anno 1546. Limnaeus Recessum Wormatiensem de anno 1548. itidem a solo Imperatore scriptum putat; sed labitur, vt ex collatione patet. Aliquando Imperator et Elector Moguntinus: vt in *Policey-Ordnung zu Augspurg*, de anno 1548. vbi illum inferiori loco subscripsisse et nomen simul dignitatis et officii addidisse, et quandoque praemisisse illa; *Ad Mandatum Electi Imperatoris proprium*, obseruat Limnaeus *lib. 9. cap. 1. n. 202.* Interdum cum Imperatore et Cancellario, etiam tertius, aliquando Vice Cancellarius Vdalricus Zasius, interdum Consiliariorum vel Secretariorum aliquis subscripsisse legitur, in eum finem, vt speciali Mandato Caesaris,

recognitionem et reuisionem a se factam esse subscriptione sua testarentur: Kircherus *de Officio et dignitate Cancellarii*, lib. 4. cap. 3. n. 58. Quandoque cum Imperatore Vice Cancellarius solus vel Secretariorum aliquis: *Pölicey-Ordnung zu Franckfurth*, anno 1577. *N. N. zu Ne-genspurg*, de anno 1577. Sed et illud memorabile, quod Hieronymus Caninius in *discursu ad Auream Bullam* in Italia edito, postea Lutetiae Parisiorum in Linguam Gallicam traducto anno 1613. p. 87. scribit, a Carolo Magno, ad Carolum fere IV. nullius fere Ciuitatis in Imperii Recessuum subscriptione mentionem fieri.

§. XXV.

Plerumque tamen Electorum et Statuum, qui aderant, nomina etiam accessisse controuersia vacat. Quod ex collatione patescit; idque hodie solenne esse Limnaeus monet, et facili experimento discere potest, qui Recessus perlustrare velit. Rex Bohemiae tamen, iam inde a ducentis annis, non legitur subscripsisse Comitibus Decretis, monente Goldasto in *Tract. de Iuribus et Priuilegiis Regni Bohemiae*, lib. 4. cap. 5. n. 14. cuius rei ipse has rationes reddit 1) ne videatur a Germanis legem accipere. 2) Quod iidem fuerint Imperatores et Reges Bohemiae. Quarum postremam ideo impugnat Carpzouius *de lege Regia*, cap. 5. sect. 9. n. 29. quod duplici subscriptione uti potuisset eo casu Imperator, ut solent etiam alii Imperii Status. Olim nec illorum Statuum nomina subscribebantur, qui vel contra vnum et alterum caput Recessuum protestati erant; vel in Recessum non consenserant. Vnde notat Arumaeus *Tractat. de Comitibus* cap. 8. n. 99. Correspondentes Euangelicos, ut vocabantur, ea de re conquestos esse, ac afferuisse in Comitibus anni 1613. *Daß dergleichen im Heyligen Römischen Reich nicht bald erfah-*

erfahren; ja kein einzig Exempel zu finden ist, da diejenigen Stände, welche etwa einen Abschied nicht mit Beliebet, dergestalt hätten dazu gezogen, oder verbunden werden wollen, sondern da auch nur etwan wenige Stände darwider protestirt, daß derselben Sieglung und Subscription, denselben Abschieden gar nicht nachgesetzt, auch in den Abschieden selbst, diese formalia der alten Teutschen Erbarkeit gemäß, gebraucht worden: Wir die Churfürsten und Stände, so diesen Abschied angenommen, und bewilliget, zc. wie in Jahren 1530. 1531. und andere mehr: postea tamen aliter obtinuisse videtur, vid. Recessum de anno 1545. et 1555. quibus adde Arumaeum. d. 1. Subscribunt autem non ipsi Status Imperii propria manu sua nomina, de quo olim dubitabat Limnaeus d. c. 1. lib. 9. n. 209. sed Secretarius Moguntinus: quod disertus Lehmannus scribit: lib. 7. Chron. Spirens. x. 124. in fine. Damit sich auch der Subscription halber kein Mangel noch Irrthum errege, wie gemeinlich beschicht, so gebührt dem Churfürstlichem Mainzischen Secretario, daß er aus den Gewälten, so zur Cansley geliefert alle der anwesenden Churfürsten und Stände, auch derselben Gesandten Namen ordentlich verzeichne. Als erstlich der Churfürsten. Secundo der Geistlichen Fürsten: Tercio der Weltlichen Fürsten: Quarto der Praelaten und Praelaturen. Quinto der Grafen und Herren: Sexto der Frey und Reichs Städte Gesandten, und der Verzeichnissen eine in ieder Rath soviel denselben Rath betrifft, übergeben, damit sie solche besichtigen, und welcher vor oder nachstehen soll ordiniren. Adde, quae monet Episcopus Eichstadiensis apud Limnaeum in notis tom. 2. ad cap. 1. lib. 9. n. 219. Vnde est quod in Recessibus aliquando haec nomina mendose leguntur: cuius Exemplum est in Recessu Spirensi anni 1544. vbi Georg Ludwig von Seinsheim zu Hohen Reit-

tenheimb, pro Cottenheimb legitur, vt monet Thrasylbulus Lepta *de rebus gestis Seinsheim. lib. 1. p. 82.* Et in ordine praeterea aliquando peccatum esse, vt inde certum argumentum deduci ad Praecedentiae ius non possit, itidem obseruant alii. Quomodo Legatus Elwangenensis in Comitii Ratisponensibus de anno 1641 affirmavit. Daß die Probstey Elwangen, anno 1521. zu Worms, allda ein abgeordneter Doct. Heinrich Winckhöffer von dreyzehñ unterschiedenen Praelaten, und darunter auch von Elwangen Gewalt getragen, aus übersehen in dem Abschied unter die gemeinen Praelaten versezt worden, unnd sey kundtbar, daß in Subscription, sonderlich der alten Reichs-Abschiede, auch sonst in mehr wege verstoffen; in gestalt eben dergleichen Fehler auch dem Stifft Fulda im Jahr 1524. zu Nürnberg laut selbigen Recess begegnet. vid. *Limnaeum tom. 1. addit. ad lib. 9. cap. 1. ad n. 210.* et in *actis Comitiorum anni 1654.* Episcopus Eichstadiensis ait, Es ist nicht genug des vorsiehens wegen sich auf die Subscription des Reichs Abschieds zubeziehen; sondern es ist nach der Reichs obseruanz vonnöthē solche subscription, bevorab selbige nicht von den Fürsten und Ständen eigenhändig zu geschehen pfeget, mit denen Reichs-Protocolis zu iustificiren. Sed nec si omissum in subscriptione Recessus reperiatur nomen alicuius qui alioquin idonee statutum esse probare queat, ideo colligere licet non esse eum Statum; cum et hodie aliquando, non vocentur ad Comitia, qui vocari debent, quod ostendit Rudolphi Imp. Epistola quae extat *part. 2. actorum Brunswicensium sect. 2. in addit. pag. 21.*

§. XXVI.

Vt varia subscriptionis ita etiam subsignationis ratio fuit. Modo enim solus Imperator sigillum suum apposuit,

fuit, quod veteri aevo obseruatum ex Bulla Aurea, Recessibus Imperii de anno 1442, et 1495. recte monet Wehnerus in *Practico Obseruat. voce Reichstag Limnaeus d. lib. 9. c. 1. n. 211.* Interdum solus Moguntinus, vt videre est in Constitutione von Handhabung des Friedens und Reichens. Limnaeus minus recte Imperatorem et Electorem sigillum suum huic Constitutioni adiecisse scribit. Quam varia deinceps ea fuerit, docet Wehnerus et Limnaeus *dict. l.* Modum subsignandi qui hodie receptus est his verbis exhibet Beckerus in *Synopsi Iuris publici lib. 4. cap. 1. p. 408.* Funiculum duplicem infimae parti pergamenti transfixum in superiore parte sigillum Caesaris coniungit: post cuius sigillum funiculus in duos diuisus manet, et in illo qui a dextero latere sigilli Caesarei est, Ecclesiastici sigillum suum annectunt: ac primo quidem nomine Electorum Ecclesiasticorum, Moguntinus, vel in eius absentia Consiliarius, aut alius Elector Ecclesiasticus, qui in sessione prior est, sigillum appendit. Secundum in latere dextro sigillum applicat Ecclesiasticus Princeps in sessione praecedens, in secunda Statuum Classe, vel eo absente in sessione proximus. Tertio loco vnus ex Praelatis sigillum apponit. A latere sinistro sigilli Caesarei e regione Moguntini in altero funiculo Elector Bauariae, vel eo absente, eius Consiliarius, aut alius Elector secularis eius nomine. Secundo loco, sigillum nomine secularium Principum appendit secularis aliquis Princeps, qui in sessione prior est. Tertio loco vnus ex ordine Comitum Wetterauicorum et Sueuicorum, alternis vicibus sigillum subiungit. Vltimo sigillum Ciuitatis Imperialis illius, in qua Comitia habentur, funiculos ambos coniungit. Confer Lehmannum et Autorem Comitologiae d. l. Quae in vltimo Recessu obsignationis obseruata fuerit ratio, apparet ex ipso §. finali Imperii Recessus;

F 3

quam

quam ubi quis contulerit cum Schemate exhibito nuperime ab Hermanno Hermes Fasciculo Iuris publici *cap. 36. n. 84. p. 747.* facile animaduertet ibidem omissam esse Saxoniam et Brandenburgicam subsignationem, ac in Ba-uarica pro Comite Wolfeghensi Maximiliano Willibaldo, ibi legi Hermannum Egonem Comitem Curtium.

§. XXVII.

Sequitur Publicatio. Eam Imperatori competere extra controuersiam est: *N. N. de anno 1521. in princ. et artic. 16.* Instrumenti pacis, *vers. Inprimis quidem, ibi per uniuersum Imperium Edictum promulget,* idque usu receptum testatur *d. l. Lehmannus.* Quod adeo extendunt plerique, ut soli Imperatori hoc Iuris competere uelint, illudque inter Reseruata numerent: *Reinking. de Reg. S. et Ecclesiast. lib. 1. class. 5. cap. 6. n. 122. Fibig. Elect. Iuris publici semidecad. 8. quaest. 3. n. 13.* et prolixè *Stamler de Reseruatis §. 33.* Alii tamen et inter eos *Hyppolitus part. 1. cap. 6. sect. 2.* solius Imperatoris nomine leges promulgari perpetuum esse non existimant, adductis tum alijs, tum inprimis uerbis illis Ordinationis Camera-lis nouissimae Anni 1555. quae in prooemio habentur, ibi; *Das dieselbe, mit Rath, zuthun und vergleich der Churfürsten Fürsten und der Stände, durch eine sondere Con- firmitation in das heylige Reich publiciret worden: et Re- cessu de anno 1495. Vom gemeinen Pfenning: ubi nomi- na Electorum et Principum vna cum Imperatoris titulo Reccessui praefixa leguntur; cui tamen, id singulare aliquid nec vnquam alias vsurpatum esse respondet d. l. Stamle- rus.* Fieri consueuit publicatio haec ista ratione. Omni- bus Statibus ut conueniant in Curia indicitur, ibi Impe- rator vel Commissarius eius paucis repetunt, quod, quae post maturas deliberationes conclusa fuerunt, in scriptu-

tam

ram redacta, ac modo praelegenda sint. Moguntinus deinceps Cancellarius, in confessu Imperatoris, Statuum, atque populi, publice Recessum praelegit, quam lectionem excipit admonitio Imperatoris ad Status, vt singula Recessus capita facta tecta seruare velint. post plures alios Arumaeus *de Comitibus cap. 8. n. 103.* Lehmann. *d. l.* publicati Recessus duo, vt vocant, Originalia scribuntur; eorum vnum Imperatoris, alterum Moguntinae Cancellariae infertur. Moguntinus deinde Elector iubente Imperatore Exemplum eius Imperialis Camerae Iudicio transmittit. Mandati Caesarei formula haec extat apud Arumaeum *d. l. n. 105.* Nachdem im jüngsten Reichs Abschied Articul begriffen seyn, die euch berühren, und zuvöllziehen gebühren, haben wir dem Ehrwürdigern R. Erz-Bischoffen zu Mainz, des H. Römisch. Reichs in Germanien Erz-Canslern, unserm lieben Neben und Churfürsten aufgelegt, euch von solchem Reichs-Abschied Abschrift zuzustellen. Vnd ist darauf unser Gnädiger Befehl an euch, daß ihr solchem Reichs-Abschied in allen Articulen, Puncten und Meynungen, so viel euch belanget, und zuvöllziehen gebühret, gehorsam nachkombt, und gelebet, daran erstattet ihr unseren gefälligen Willen und Meynung. Vnde Cameram ad obseruationem Recessuum Imperii, ante hanc Insinuationem, et quod eam excipit commune Decretum, vt vocant, quo Litigantes, Advocati et Procuratores de eorum obseruantia admonentur, non adstringi, nuperrime monet Notator ad Rhodingium *ad tit. 1. p. 2.* quod Decretum commune demum 7. Septemb. promulgatum constat circa Recessum anni 1654. quamuis is iam Maio mense solenni publicatione Statibus innotuisset.

§. XXVIII.

Lingua Recessus Imperii hodie Germanica conscribi, monent Linnæus *lib. 9. c. 1.* Sithmannus *in Speculo Imperii Romani cap. 27. n. 10.* Olim Edicta Attilæ et leges Comitiales tribus plerumque linguis perscriptas et promulgatas fuisse, Latina, Germanica, et Sclauonica tradit Goldastus *in præf. ad tom. 3. Collectionis Recessuum etc.* ab vltima autem Francorum memoria, vsque ad annum Christi nati millesimum, capitula de quibus communi consensu conuenerat (quæ hodie Recessum dicimus) per Episcopos et Abbates latine concepta, dein Germanice ac Gallice in vtroque populo publicari consueuissè. Sed cum in vnum Imperii corpus Attilæ tempore nondum conuenerit Germania, nec Comitata talia nec Recessus esse potuerunt; vt frustra quaeratur, qua lingua scriptum fuerit, quod non fuisse constat. Certiora sunt, quæ post Suffridum, Aegidium Schudum, Beuterum, Rcinæcium, ac Willichium, tradit Heigius *quaest. 7. et 63.* et manifestius reliquis probat Lehmannus *in Chronico Spirensi, lib. 2. cap. 45. lib. 5. cap. 107. et lib. 4. cap. 21.* ab initio Imperii Germanici, non Germanicæ sed Latinae linguae receptum fuisse in Comitiorum Decretis et Instrumentis omnibus vsu. Prima Recessus Germanice scripti mentio est apud Gothfridum Monachum, in annalibus ad annum 1236. *Curia celeberrima, ait, in assumptione beatae Mariae apud Moguntiam indicitur, vbi fere omnibus Principibus Regni Teutonici convenientibus pax iuratur, vetera iura stabiliuntur, noua statuuntur, et Teutonico sermone in membrana scripta omnibus publicantur.* Extat Recessus apud Goldastum *tom. 2. Reichs-Sagungen, p. 17.* Est id omnium Instrumentorum primum, de quo quidem constet, quod lingua Germanica scriptum superest: conf. Linn. *ad Capit. Caroli*

Caroli V. *art. 14.* voce die *Teutsche*, Constat sane, Maximilianum I. Imperatorem, sua aetate, magnum ei statuisse praemium, qui ostendere posset Instrumentum ante 500. annos scriptum, vt memorat Beatus Rhenanus, diligentissimus rerum Germanicarum Scriptor *lib. 2. Rerum cap. Franci Germanica sunt lingua vsi.* Non tamen ex eo confestim omnia Germanica lingua scripta sunt, nec praeceptum tale monstrari in Scriptore quidem idoneo potest. Primus Rudolphus Habspurgenfis, quod Clericis, vt pote solis Latinae linguae peritis, ac ideo Scriptoribus Instrumentorum omnium in peregrina lingua, ad cuius peritiam difficulter Laicos admittebant, patere videret hac ratione viam illudendi Laicis, eorumque facultates per fraudes ad ferendi, constituisse creditur: *vt posthaec, ob infcitiam Nobilitatis, Principum et Pontificum edicta, et Priuilegia, Teutonum lingua ederentur, quae haecenus Romano sermone data sunt: vt Auentinus scribit lib. 7. Crusius Annal. Suen. l. 3. p. 3. c. 1. de hoc negotio, ait, sic lego, Rudolphum iussisse, ne amplius literas contractuum Notarii latine scriberent: sed Germanice. Multos enim simpliciores plebis antea latina scriptione deceptos fuisse.* Probant hanc sententiam Lehmannus d. l. Spangenberg. in *Chronico Saxoniae cap. 264. fol. 450.* Heigius *quaest. 7. n. 64.* Goldastus, qui exhibet *tom. 2. constit. Imp. p. 311. summam Decreti, Iohann. Sitmann. d. cap. 27. n. 14.*

§. XXIX.

Sed Goldasti illam, Decreti Comitialis summam, nihil authentici habere, cuius liquet. Et autores omnes qui rem commemorant, quamuis inter eos viri graues aliqui, coeui tamen non fuere Rudolpho, nec a coeuis acceperunt: ne ipse Auentinus quidem, qui autorem nullum ex quo in *lib. 7.* profecerit, recitat, qui ea aetate,

G

qua

quã Rudolphus vixit, tale quid memoriae prodiderit. Et Bulla Aurea Latino sermone composita est, et multa extant alia instrumenta eadem lingua, Rudolphi aeuo, et postea scripta. Sed et ipsi Scriptores rem diuersa ratione recensent. Auentinus et Lehmannus de solis Principum et Pontificum Edictis et priuilegiis loquuntur. Crusius etiam Notariis prohibitum scribit, ne contractus latine scriberent; quod non vsus illorum temporum solum, sed et Constit. Colonienſis. 1512. anni, inscripta Ordnung der Notarien, §. Item die Notarien, xi. permittit. Vnde non immerito timide de hoc negotio pronuntiat Limnaeus *Annotamentis ad art. 14. Capit. Carol. num. 6. et seqq.* Quid? quod Capitulationibus Imperatoriis iam indea Caroli V. Imp. tempore insertum legitur, vt in negotiis Germanicis Imperator ex oticis quidem linguis in Imperio vti non possit; extra Imperium tamen etiam illis, in Imperio autem Latina et Germanica vti queat; vid. *Capit. Carol. V. art. 14. Ferd. I. art. 13. Rudolphi II. art. 13. Matthiae art. 14. Ferdin. II. art. 12. Ferdin. III. art. 16. Ferdin. IV. art. 42.* quod reliquis plenius explicatum legitur in Capitulatione hodierna *Imper. Leopold. art. 43.* verba sunt: Wir wollen auch, in Schrifften und Handlungen des Reichs, keiner ander Zungen noch Sprach gebrauchen lassen, dann der Deutschen oder Lateinischen Zungen, es wäre dann an Orten auſſerhalb des Reichs, da gemeinlich eine andere Sprach in Vbung wäre, und in Gebrauch stunde, jedoch in allerwegen in unseren Reichs Hoff-Rath; der Deutschen und Lateinischen Sprach unabbrüchig. Quo loco non praetermittendus est Sichmanni error dict. *cap. 27. n. 17.* vbi existimat Capitul. Imperatoris prouisum, quod sola vtendum sit Germanica lingua, quod Ferdinandi II. Capitulatione probare contendit, quae diserte
art.

art. 12. Latinam tamen Germanicae addit. In iudicio Au-
 lico Imperiali vtriusque etiam linguae usus est: Berner-
 te Reichs Hoff-Raths Ordnung, de anno 1654. tit. 3.
 §. ferner soll in dergleichen Partey Sachen keine Schrift an-
 derer Sprache, dann teutsch und lateinischer bey dem
 Reichs Hoff-Rath angenommen werden, adde Capitula-
 tiones. In Camera tamen Imperiali receptum esse scribit
 Iulianus Magenhorst, in *Comment. in Ord. part. 1. tit. 3.*
p. 7. vt procedatur in lingua Germanica. Vnde proces-
 sus latinus contra Episcopum Verodunensem, et Ferdi-
 nandi Rom. Regis in causa Feloniae, contra quendam
 Germanicum Principem denegatos, et vt in Germanica
 Lingua proponerentur omnia, decretum fuisse, tradit.
 Quod tamen nec esse perpetuum ostendunt causae Flan-
 driae et Hollandiae, quas ipse excipit. Sane Instrumen-
 tum Pacis et latine conscriptum, et hac lingua, Recessus
 Imperii anni 1654. partem facere, notius est, quam vt
 memorari debeat. Vt vel non idonee probari talem Ru-
 dolphi legem fuisse aliquam, vel certe defuetudine subla-
 tam necesse sit. Interim Recessus duobus proximis secu-
 lis fere omnes, lingua Germanica scriptos docet eorum po-
 strema in vno volumine facta collectio.

§. XXX.

Recessus hos, omnes deinceps, qui Imperii Ger-
 manici partes sunt, pro legibus habent, Imperator,
 et reliqui Imperii Status ac subditi immediati
 et mediati. Vnde obligatoriae illae in Recessibus Im-
 perii, eorumque Subscriptionibus formulae. Antiquio-
 res eius Argumenti, cuius quaerenti, ex ipso recessuum
 volumine se offerent. Subiicimus saltem recentiorem vl-
 timi

cimi Reecessus: Solches alles und jedes, wie hieoben ge-
 schrieben stehet, und Uns Kayser Ferdinand den dritten
 berühren thut, gereden und versprechen wir, bey Unsern Kay-
 serlichen Würden und Worten, steht, fest und unverbrüch-
 lich aufrichtig zuhalten, zu volnziehen, deme strachs nachzu-
 kommen und zugeleben, sondern gefehrde: und wir die Chur-
 fürsten und Stände, und der abwesenden verordnete Rätth,
 Botschafften und Gesandter. gereden und versprechen in
 guten wahren trewen, alle und jede obbeschriebene Puncten
 und Articul, als wie obsteht, so vil die einen jeden oder den
 von dem er geschickt oder gewalthabender ist betrifft oder be-
 treffen mag, wahr, steht, fest, aufrichtig, und ohn Verbren-
 den zuhalten und zu volnziehen, und dem, nach allem Vermö-
 gen nachzukommen. Quod etiam se facturam, ac nullum
 Rescriptum, Mandatum, aut Commissionem in aduersum
 concessurum, solenniter promittit, et iurat Imperator in
 Capitulat. vid. vlt. Augustissimi Imperatoris Leopoldi *art.*
38. Neque nouum id est, sed iam inde in prima Caroli V. Ca-
 pitulatione *art.* *32.* vsurpatum. Legitur quidem id in Caroli
 V. Capitulatione, saltem in hunc modum: Wir sollen und
 wollen auch in dieser Unserer Zusagung der gülden Bulla,
 des Reichs-Ordnung und Gesäßen, so icht gemacht, oder
 fünfftig durch Uns mit Churf. Fürsten und Stände H.
 Römischen Reichs Racht möchten aufgerichtet werden, zu-
 wider kein Rescript, oder Mandat, oder ichtwas beschwer-
 lich, unerhörter Sachen ausgehen lassen oder zu geschehen
 gestatten: Vnde existimare aliquis possit, audita causa id
 permissum fuisse Carolo V. Imperatori. Sed illa verba,
 velle vt audiatur causa in Comitii praesentibus Stati-
 bus, pridem monuit *ad dict. art.* Limnaeus. Et ne
 subesser dubii quid, in sequentibus Capitulationibus omni-
 bus omitta sunt, adiectis interim quae sensum Capitula-
 tionis

tionis magis declarant, confer *art. 29. Capit. Ferdin. I. Maxim. II. art. 16. Rudolphi II. artic. 33. 34. et 35. Marthiae Capit. art. 39. Ferd. II. tit. 38. Ferd. III. tit. 40. Ferd. IV. tit. 38. Leopoldi tit. 38.* Multo magis autem alii Status Imperii iisdem tenentur, vt ex Recessibus patet: vid. post plures alios *Carpzou. de Lege Regia cap. 12. sect. 2. n. 17. Arumaeum de Comitibus c. 6. num. 106. Paurmeister de Iurisd. lib. 2. c. 2. n. 57. Obrecht. de Iurisdictione cap. 6. De reliquis Imperii Ciuibus, qui Status non sunt, et subditis, Obrechtus d. l. ita quidem existimat, illos Recessus non obligare: quod habeant vim conventionum et contractuum, qui contrahentes solum obstringant. Caeterum hoc a Reipublicae nostrae instituto prorsus alienum esse rectissime monet Paurmeisterus *lib. 2. de Iurisd. cap. 2. n. 57.* Vbi vere docet: *aliud esse actionem et conventionem priuatae, quae aliis quam qui egerunt et consenserunt non praedjudicat, cum gesta tantum ad actores suos restringi, ad alios vero porrigi non debeant l. Modestinus de exceptionibus leg. 2. Cod. de fide instrumentorum. C. res inter alios acta, in principio. Aliud conuenta ac Decreta publica, quae non tantum constituentes, sed totam Ciuitatem ex potestate antea in eos collata obligant. Nihil enim interest per se aliquid decernat populus an vero ii, quibus decernendi negotium dedit, l. item §. 1. quod cuiusque Vniuersit. nomine.**

§. XXXI.

Secundum hos Recessus etiam ius redditur in Summis Imperii Iudiciis. In iudicio Imperiali Aulico ita rem sese habere probat Ordinatio nouissima Iudicii Aulici Ferdinandi III. de anno 1654. *tit. 1. §. Vnd weilen: vbi illa leguntur: Ob gleich ein Sach uns selbstem betreffe, allein Gott und ihren zu der Wahren Justiz leiblich geschworenen Eyd allezeit vor Augen halten, so dann zuzorderst Unser Röm. Kayf.*

Kays. Wahl-Capitulation, Reichs-Abschiede *ic.* und in mangel derselben die Kayserliche Rechte und rechtmäßige Observationen und Gebrauch in acht nehmen, und nach denselben ihre Decreta Bescheid und Urtheil richten. Adde iuramentum des Reichs Hoff-Raths *ibi:* iewtge und künftige des Heyl. Reichs Constitutionen und Satzungen *ic.* in acht zu nehmen in allen Satzungen und Handlungen *et s. pen.* Es solle auch Unser Kays. Wahl-Capitulation, alle Reichs-Abschiede *ic.* auff der Reichs-Hoff-Raths Tafel damit man sich deren auf zweiffelhafftigen Fällen gebrauchen könne, stets vorhanden seyn, und von selber nicht verrücket werden. De iudicio Camerali *idem disertis verbis constitutum:* vid. *Ordinat. Cameralem de anno 1555. part. 1. tit. 13. et in Noua Concept. Ordinat. Cameralis part. 1. tit. 19. et iuramentum Assessorum part. 1. tit. 57. ibi:* Nach des Reichs gemeinen Rechten, Abschieden *ic.* Denais voce *Assessorum munus.* Rodingh. *Pandect. Camer. lib. 4. tit. 3. p. 653.* Quin si quando parum attenderentur Imperii Recessus, grauissime ea de re conquesti leguntur prudentiores multi ex Imperii Statibus. Fridericus Wilhelmus Pro Elector Saxoniae in *Scripto ad Legatos in Comitibus Ratisponensibus commorantes* *ica* in fit: Es ist leyder dieser Mißbrauch bey solcher wohlbedachten Reichs-Ordnung, daß es zwar verabschiedet also verbleibe, wie es aber ins Werk zu richten bey zeiten nicht in acht genommen werde, sondern sich mehr theils ohne fernere zuthun darauf verlesset, daß solches im Reich also geschlossen, und in Abschied gebracht, darüber einmals das heilige Römische Reich unversehens zu Grund und Boden gehen möchte. Et Euangelicorum Statuum Lipsiae congregatorum ad Imperatorem in literis die 18. Martii Anno 1631. grauis est querela: Es woll das Ansehen gewinnen, als ob die so mit grosser Prouidenz und Fürsichtigkeit

tigkeit aufgerichtete Sanctionen und Abschiede, gar ihre Abschiede bekommen sollen.

§. XXXII.

At quae sit ratio qua adstringunt Imperii Status et Subditos inquirendum nobis adhuc superest: vim contractus an legis habeant Recessus? an vtriusque? quod nostra aetate disceptari coepit. Contractus vim iis negari non posse, docent manifestissimi textus singulorum fere Recessuum: vid. Recessum *de anno 1500. in fn. Recess. de anno 1512. itidem in fine: de Anno 1559. ubi verba Vereiniget, verglichen, verpflichtet, vertragen* (quae Contractus sunt,) reperire est. Sed et, quod itidem leguntur in Recessu 1559. illa, *sehen, ordnen, und wollen*: et in Recessu Imperii de anno 1564. *sehen, ordnen, und wollen demnach*. Et in Recessu de anno 1570. *Darumb gebieten, und wollen, daß alle und iede Stände und Obrigkeiten, ob diesem Unserem Gebott mit allem ernstlichen Fleiß halten*, quae praeceptum et legem continent: et cum Recessus ab iis qui legum ferendarum potestatem in Imperio Germanico habent, ferantur, eum obligatorio praecepto, omnibus Imperii ciuibus et subditis publicentur: tum in plerisque quae iis continentur rebus votorum numerus attendatur, idque ius sit quod plures volunt, cum in Contractibus vota plurimum non sufficiant, sed singulorum consensus requiratur; Ideo et leges esse, et contractus vim habere, non immerito Fibigio *quaest. 3. semidecad. 8. n. 11.* visum fuit. Neque nouum est, vtramque vim contractus et legis, vni negotio tribui, quod pridem obseruatum Grotio *lib. 2. de iure Belli ac pacis c. 14. n. 9.* vid. ad eundem Feldenum *in vlt. edit. Annot.* Et monuit iam antea contra Obrrechtum Paumeisterus *d. l.* (qui inde, quod in vim contractus valere Recessus dicuntur, male addita exclusiua particula, quasi solum in

vim

vim contractus valerent, exemerat a Recessibus mediate Subditos) *Quod dicitur Decreta vel Recessus Imperii habere vim conventionum et contractuum, non ita simpliciter exaudiendum esse.*

§. XXXIII.

Cessat vis et obligatio Recessuum Imperii, ex iis causis, quae alioquin faciunt cessare legis virtutem. I. Si cesset tota causa finalis, vel finis internus, qui a re praecepta non distinguitur. Ad eum enim in cessatione legis omnis respicitur, non ad externum, et a materia praecepti distinctum, quando quaeritur de perseverantia illius et cessatione vid. *l. ult. ff. d. Scto Silaniano l. 8. §. 2. de iure Patronatus, Suarez de legibus lib. 6. c. 9. n. 5. 9. 10. Salas de legibus disp. 21. sect. 3. n. 34. Bonacina disp. 1. quaest. 1. punct. ult. §. 2. n. 1. vers. dixi cessante tota causa: post Couarruuiam Azorium, Victoriam, Castro Palao Operis Moralis part. 1. Tract. 3. disp. 5. punct. 1. num. 4.* II. Si ad certum tempus, vel terminum saltem, aliquid constitutum sit, vt Constitutiones de solutione Debitorum in ultimo Recessu de anno 1654. §. So viel nun die Capitalia: Neque enim dubium, existente termino legis, eam euanescere, *l. 27. §. 1. l. 52. §. 3. de pactis l. 21. ff. de Vulgari et pupillari substitutione.* III. Si abrogetur, lata alia in aduersum lege: §. penult. *Instit. de Iure N. G. et Ciuili. l. fin. de Constit. Princip. et cap. 1. de constit. in 6to. Thomas 1. 2. quaest. 97. art. 1. et ibi Scholastici ac Moralistae, Interpp. in l. vn. C. de caducis tollendis in princ. et passim* IV. Si consuetudine rationabili et legitime praescripta, eius obligatio sublata sit, *l. 32. §. 1. ff. d. LL. Sctis et longa consuetud. cap. ult. x. de consuetudine.* Non est vero obligatio sublata, si simpliciter, quamuis longo tempore, nullus sit Recessus alicuius vsus, quod fieri solet in mul-

multis materiis v. g. Expeditionis Romanae, Turcicae, etc. arg. l. 3. in princ. C. de iure Domini impetrando. Consuetudo enim, quae legem abrogare debet, vel nouam statuere, necessario oriri debet ex speciali intentione statuendi nouam, Emanuel Saa. verbo *Consuetudo*, Bonacina, *disp. 1. quaest. 1. punct. vlt. §. 3. n. 19.* post Suarezium, Vasquez, et Salas, Castro Palao d. l. *Disp. 3. punct. 3. n. 12.* Sed ex parte cessare potest ex Interpretatione, si nempe declaretur. Recessum ad illum casum, de quo agitur non pertinere, quod de LL. in genere omnibus monet, post alios Castro Palao d. l. *disp. 5. in princ. punct. 3.*

§. XXXIV.

Dispensatione etiam remitti obligationem, vt aliarum multarum legum, ita interdum Recessus Imperii posse, dubio vacat. vid. eius Exemplum in Recessu de anno 1654. §. Nachdem mahls aber, et secuta dispensatione, quae extat apud Rhodinium *pandect. Cam. lib. 1. tit. 12. p. 201.* adde Amplissimum Dn. Iohannem Melchior Sax. in *disp. de Dispensationibus th. 251.* Dispensatio tamen haec, non ad Imperatorem solum, sed Imperatorem cum Statibus simul spectat, quod satis ostendunt Capitulationes: vide inprimis ultimam Leopoldi Imperat. *art. 38. Carpz. de Lege Regia cap. XII. sect. 2.* Illud vix monendum esse putamus nullam esse vniuersalem obligationem ad Recessum, si de eo conuenire Status nequeant, quod factum anno 1608. et anno 1613. in nuperis Comitibus Anni 1654. aiunt Principes et Status Protestantes apud Limnaeum *tom. 2. addit. ad lib. 9. cap. 1. num. 167.* Anno 1608. Sey es zur Dissolution des Reichstages, Anno 1613. aber zu keinem ordentlichen verglichenem und alserseits beliebten, sondern vielmehr einem einseitigen von den protestirenden vermög verhandenen offenen Abdruckes publice contradicirten Reichs. Abschied, ic. ausgeschlagen.

H

§. XXXV.

§. XXXV. Patet ex his, quae scripsimus, quid differat a Recessibus Imperii Constitutio Imperatoris solius. Hi enim Statuum deliberationem et consensum postulant. Quid a Constitutionibus Imperatoriis etiam si accesserit vnius vel alterius ex Statibus extra Comitia consensus, vt in pace Pragensi, quae ideo merito in vltima Editione Moguntina Recessuum omissa est. Sed et a Recessibus Conuentuum Circularium multum discrepant. Sunt enim illa Decreta, Comitiorum non omnium Imperii Statuum, vel nomine omnium collecta, sed certae saltem Imperii partis. Multo magis autem inter Recessus Generales huiusmodi, et cuiuscunque Germanicae Prouinciae Particulares, Landtags-Abschiede, differentiae plurimum est. A Statibus enim solummodo Prouincialibus vnius alicuius Imperii Status, ad salutem vnius Prouinciae illi componuntur. Qua ratione et discriminis plurimum est inter vniuersales Imperii leges et Ordinationes huiusmodi Prouinciales vel Statuta. Quin satis quoque manifeste apparet, quale sit inter Recessus huiusmodi et foedera Statuum Imperii, vel inuicem, vel cum aliis discrimen.

§. XXXVI.

Caeterum aliquot seculis nulla Recessuum huiusmodi facta est collectio. Primum enim, quod sciamus, vno volumine Ano 1527. Spirae typis descripti sunt. Inscriptio libri ista, Alle und jede des Reichs-Ordnungen, samt der gulden Bull und Abschieden, 2. Aus Befehl Kayf. Mayest. Statthalters und Regiments im Heil. Reich zusammen gelesen durch Peter Trachen, Schultheissen zu Speyer. Insecutae Editiones Moguntinae anni 1548. 1552. 1559. 1567. 1599. 1607.

1607. 1614. 1615. 1621. 1642. quam excepit demum vltima
 anni 1660. Omnes vero imperfectae. Nec enim Recessus
 alios, quam ab anno demum 1356. promittunt quidem.
 At vero tanto tempore, quod ad illum annum vsque ad
 Caroli magni aetatem fuit nulla fuisse Comitiam, nullos Re-
 cessus, nemo haec dicere ausus est: ac si auderet ali-
 quis, ipsa ratione, Historia, et exemplis eorum, quae ha-
 bet Goldastus et Lehmannus refelli potest. Sed et ab il-
 lo tempore nullae constitutiones Imperii ab anno 1356. ad
 annum vsque 1442. ibi exhibentur. Et fuisse tamen plu-
 res restantur vel illa solum, quae in Chronico Spirensi col-
 legit Lehmannus. Sane Limnaeus ad *lib. 9. cap. 1. num.*
227. se admonitum ait a Georgio Christophoro Waltero,
 esse qui ab anno 1356. vsque ad annum 1507. viginti et
 nouem conuentus Imperiales commemorant: quo toto ta-
 men tempore non nisi 5. in Editione Moguntina Imperii re-
 cessuum reperiantur. Caeterum, quod Walterus putauit,
 an idoneis argumentis ostendi possit vel ex Hi-
 storia veteri, vel ex collectione aliqua, aut aliunde,
 nos maximopere dubitamus, Goldasto et Lehman-
 no non obseruantibus alia Comitiam, aut Recessus, nisi
 annorum 1442. 1466. 1471. 1474. 1479. 1486. 1487. 1489.
 1495. 1496. Addit his, *Erklärung des Landfriedens zu Nü-*
renberg anno 1552. aufgerichtet, S. so Jemand von der
Schulb, Comitiam anni 1498. Friburgi habita. Quod si his
 aliquis adiecerit Recessus anni 1510. 1535. 1543. 1569. qui
 integri additi sunt in vltima Editione Recessuum, cum ha-
 denus in Collectionibus omnibus defuissent, is minime
 dubitabit valde imperfectas esse Editiones Recessuum Im-
 perii haec omnes. Quid? quod insertae sunt etiam
 Constitutiones, quae Recessus Imperii non sunt. Nisi Re-
 cessum esse credere velimus, Interimisticum scriptum Anni

1548. quod in Moguntinis omnibus, et Pacem Pragensem, quam in Ostermanniana Editione anni 1642. legimus.

§. XXXVII.

Nec imperfectae solum sunt Recessuum Imperii Editiones; sed quod dolendum merito, multo plurimis etiam tum veteres, tum posteriores imprimis, laborant vitiis. Adducemus aliquot, vnde id liquido cunctis patere possit, Exempla. In der Regiments-Ordnung zu Augspurg Anno 1500. Tit. der Türcken halb. in omnibus Editionibus corruptissime legitur. Weiter haben wir nicht ohne Beschwerung Unsers Gemüths betracht, und zu Herzen genommen, wie schwerlich der Feind Christi der Türck sein Macht nicht weiter (nonnulla exempla habent nit weiter) dann bissher in die Christglaubigen Gewalt gesteckt: pro noch weiter, vt legitur in Editione huius Recessus Spirensis anni 1527. correcta a Petro Drachen Sculteto; aut, vt habet Exemplar quoddam manuscriptum huius Recessus: jesho ferner. Recessus Spirensis anni 1542. §. Wo dann also ic. in Editione Moguntina legitur: Durch die ungeordnete Einnehmer pro durch die untergeordnete ic. In der Kayf. Erklärung wegen der Religion zu Augspurg tit. 21. §. penult. (quae tamen constitutio proprie non meretur locum inter Imperii Recessus, vtpote non probata a Statibus omnibus, sed nonnullis saltem) legitur corrupte: hiemit wollen wir dem Ungehorsamb nichts abziehen, den die Kinder ihren Eltern schuldig, pro: dem Gehorsamb, N. A. zu Augspurg 1555. §. Ob auch der Oberst: ibi, daraus sollen sie in heysseyn der Beschädigten, und derjenigen so die Sache nicht belanget (edit. veteres habent nit) zuhalten: pro mit belanget; Cammergerichts Ordn. de an. 1555. part. 2. tit. 23. Es wäre dann daß die Sache und Handlung darüber die Kayf. Mandata zu erkennen gebotten, pro verboten; vt ha-

vt habent reliquae Ordinationes, et latina versio Gobleri N. A. zu Augspurg ann. 1559. §. solche fürfallende, in fine ibi, die in Jahrsfrist dem Cammergericht verpflicht gewesen. pro nicht verpflicht gewesen; Münz-Ordnung zu Augspurg de ann. 1559. §. Vnd damit diese ic. legitur. Doch wo die Kraßstände befinden, daß vonndthen wäre zween Probation Tag jährlich gehalten werden. pro, daß nicht vonndthen wäre zween. Vidit hoc iam pridem Goldastus, qui, vt ipse commemorat, im Rechtlichen Bedencken von Confiscationen der Zauberer Güter p. 140. destinauerat ideo in lucem edere libellum inscriptum: Warnung von denen zu Mainz bey Behem, Albin und Stroctcken gedruckten Reichs-Abschieden; Sed morte praeuentus quod facere animum induxerat, vel non absoluit, vel saltem libellus ille alicubi latet ineditus.

§. XXXVIII.

Adeo autem non corrigit haec vitia vltima Editio Anni 1660. vt plurimis locis passim etiam augeat. Dabimus saltem eius etiam aliquot Exempla. In Ordinatione Camerali zu Augspurg anno 1500. Constitutione cuius Inscriptio. Die Artikel des Cammergerichts zu Lindaw, Freyberg werden hiemit ratificirt, ic. p. 13. post verba: daß dargegen reformation der Notorien fürgenommen werde: omittuntur illa: dardurch solches fürgenommen werde: et ibidem, untüglich geschickt, pro untüglich und nicht geschickt, vt ex ratione et comparatione primae Editionis Spirensis Recessuum patet. Id grauius etiam est, quod §. integer der Cammergerichts Ordnung zu Augspurg, anno 1500. aufgerichtet, qui sub tit. 14. in princ. legi debebat, ac integris quatuor lineis constat, omittitur. Prolixum esset omnia referre, cum locis pluribus, quam aliquis qui non contulerit, credat, errore typographi peccatum sit: in primis in Ordinatione Camerali. Interim vt posteriores

nonnullae Editiones, antiquissimas eo superant, quod ad-
ditum habeant Germanico (qui solis in antiquis legebatur)
latinum textum Bullae Aureae, Ostermanniana autem reli-
quas eo superat, quod Epitome Aureae Bullae, etiam ac-
cesserit; Ita vltima haec, reliquis eo nomine antistat, quod
Recessus quinque an. 1510. 1535. 1543. 1559. 1569. deside-
ratos in prioribus, adiecerit: et quod praeterea in para-
graphos, numeris distinctos; Recessus singulos diuidat:
quod summam rerum, Recessibus definitarum, capita, cir-
ca singulorum initia obseruet, ac demum Indices tres, Ge-
neralem, quam reliquae Editiones multo locupletiores,
speciales vero, Bullae Aureae, et Ordinationis criminalis,
locupletissimos habeat.

§. XXXIX. Melchior Goldastus ab Heimensfeldt tentauit quidem
colligere a prima origine Imperii Germanici Recessus. At-
que tomos etiam tres edidit. Eorum secundum Christiano
II. Electori Saxoniae Vicario Imperii inscribit, atque
dedicationis huius hanc se habere causam ipse ad Electorem
profiteretur. *Vt super iis vna pariter cum Serenissimo collega in
commune consuleret; et ubi consuluerit de iisdem iuxta san-
ctissimi muneris a Regibus delatam gratiam, cum Sacra Cae-
sarea Maestate agat eamque ope consilioque iuuat, vt autori-
tate Imperatoria eas Constitutiones quae nonnihil ab usu re-
cessisse videntur, commoda interpretatione restituat, quae
obrepserunt atque furtivae sunt, (cuiusmodi nonnullas in
ea collectione esse a Pontificibus Romanis confictas ipse
agnoscit) tollat, quae publicis Decretis abrogatae, nullas
esse iubeat, quae vero gratiae in vulgus et in usum bonum-
que publicum necessariae sunt, quaeque vim atque vigorem
obtineant res communis postulat, noua sanctione corroboret,
confirmet, in vniuersoque imperio exerceri procuret.* Sed et
-non
c II
res

res illa effectu caruit; et non manca solum est illa collectio, sed et falsa quaedam, dubiae fidei nonnulla, abrogata plurima eam continere, tum res ipsa loquitur, tum confitentem modo audiuius Goldastum, cuius tamen laudem eximiam, in nonnullis adhibita diligentia meretur. Quid quod tertio operis illius tomo, et tomo vno Collectionis, quem Matthiae Imperatori dedicauit, Francorum Regum Decreta, nostris Recessibus permiscet, et posteriores Recessus non attingit. Galli Decreta Comitiorum antiquissima, a primis Francorum exordiis, summa cura collecta debent industriae Cardinalis Mazarini, qui 50. Maioribus manuscriptis voluminibus, quicquid ab vltima antiquitate vsque, excussis archiuis et Bibliothecis erui potuit, magnis sumptibus colligendum iudicauit, quomodo ille ante paucos annos adhuc in Bibliotheca Mazarinea extabant.

§. XL. Recessus hos Imperii a Pontificibus, et quidem Paulo IV. primum, inter libros prohibitos relatos, eaque de re non semel conquestum esse Ferdinand. I. Imperatorem legitur in *Disput. 4. vol. 2. th. 1. lib. 6. Collegii publici Dn. Cancellarii Schürzii de Statu Rei Romanae*. Atque eius rei testis aduocatur Petrus Suauis Polanus in *Historia Concilii Tridentini*, qui vero suo nomine non alius est quam Frater Paulus Seruita. Caeterum quamuis tum ex Sleidano de *Statu Religionis et Reipublicae*, tum ex Petro Suaue id satis appareat, nonnullos Imperii Recessus bilem mouisse Pontificibus, inprimis illos, qui continent *pacem religiosam*, aliaque *Religionem*, aut *disciplinam Ecclesiasticam* attingentia; id tamen, omnes Recessus, ac totum volumen, inter libros prohibitos relatam, ibi disertis verbis legi, haecenus non obseruare potuimus. Non erunt autem huiusmodi protestationes aut contradictiones Pontificiae
maio-

maioris momenti, quam illae quas opposuit Bulla edita anno 1651. Paci Monasteriensi et Osnabruggensi Innocentius X. Sane fulgura haec esse ex pelui abunde docuere libris integris viri Clarissimi Hermannus Conringius Helmstaedensis, et Iohannes Hornbeck Ultraiectinus Professor, quibus adde Ludouici de Montesperato *Vindicias Pacificationis Osnabruggensis et Monasteriensis*. Id demum addimus, optandum, prodire aliquando Commentarium erudidi Viri in hoc volumen Recessuum. Agitauerat animo tale quid Goldastus, atque extant hodie prima illius operis manuscripta ac inedita rudimenta Francofurti ad Moenum apud priuatos. Extant et breues notae ac ineditae Caspar. Bitscii, scriptae ipsius Bergeri celeberrimi Camerae Assessoris manu, Spirae in Bibliotheca Bergeriana; sed in totum Codicem haecenus typis descriptum, nihil prodit. Nuper tamen Anton. Gunth. Fritschius tale quid pollicitus est. Quod quale futurum sit dies docebit. Nos hic pedem figimus.

F I N I S.

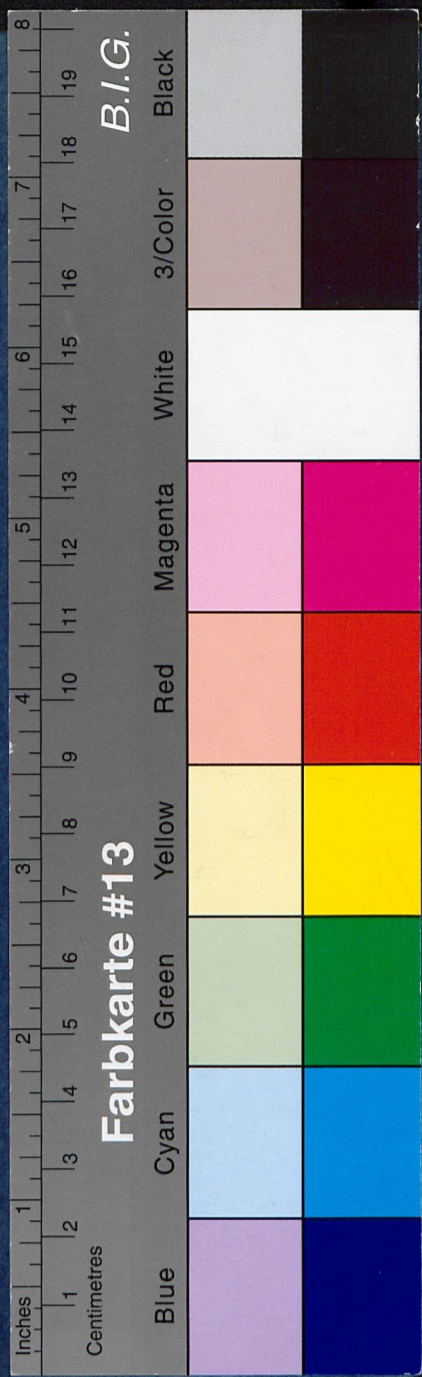
IN
 ACADEMIA TVBINGENSI
 D. XIV. MAII MDCLXIV.
 PVBLICE AD DISPVTANDVM PROPOSITA
 RESPONDENTE
 Eitel Bernhard Lib. Bar. vom Stein.

Mh 1399a

X 2344731

H. ur. 3. num. 29.
91
1854
(1879)

ERICI MAVRITII
ICTI TVBINGENSIS
DE
IMPERII
RECESSIBVS

13.
Bon
Reichs = Abschieden

DISSERTATIO IVRIS PVBLICI

HR 1399 ^{oc}/₌

EDITIO NOVA

LIPSIÆ,
APVD IO. CHRISTIAN. LANGENHEMIVM.
MDCCLXVI.

KÖNIGLICH
UNIVERSITÄT
ZU HALLE